

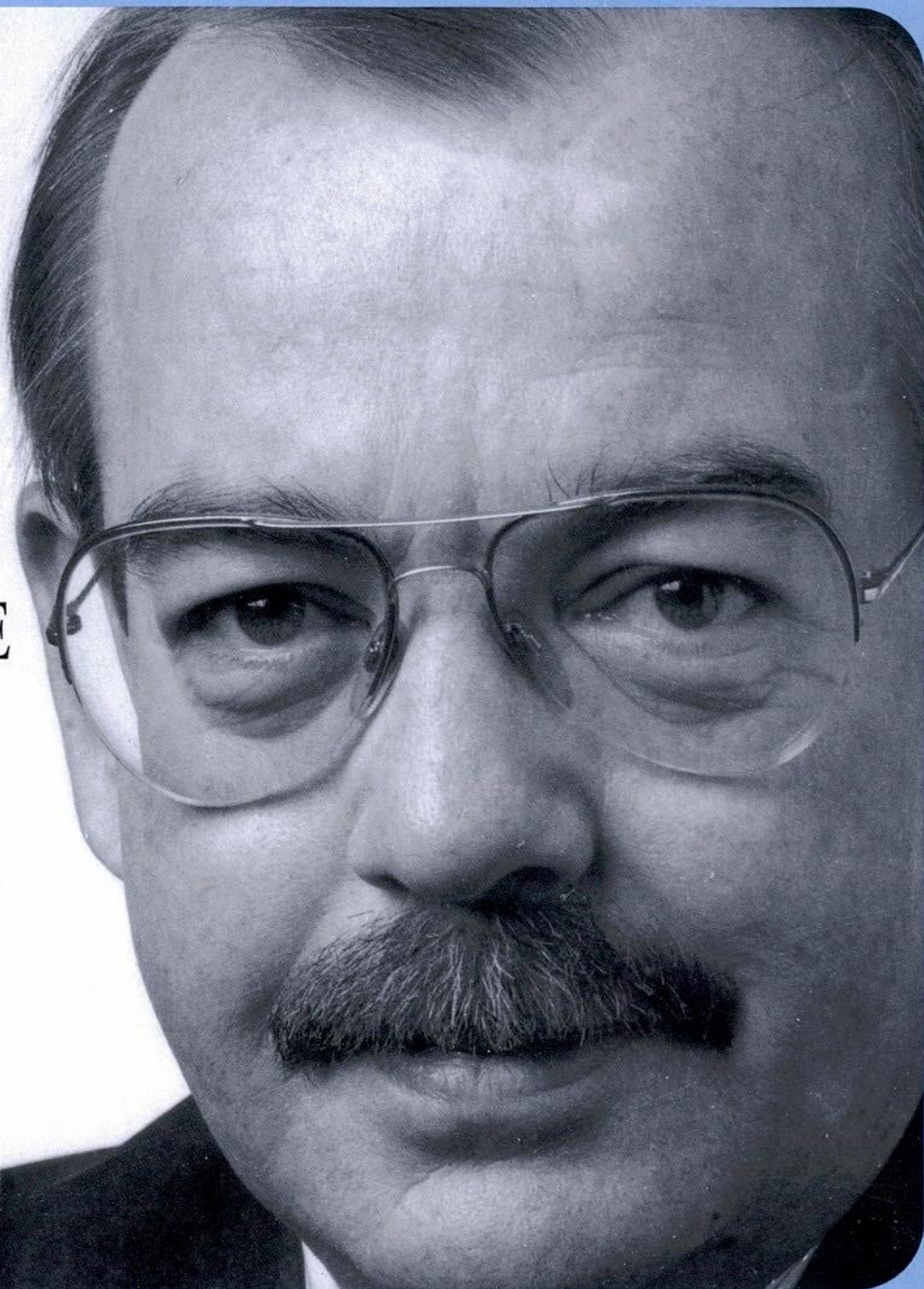
EGGO

JULI/AUG. 1993

MAANDBLAD VAN DE HUMANISTISCH GEESTELIJKE VERZORGING BIJ DE KRIJGSMACHT

HET HUMANISME VAN MINISTER TER BEEK

In dit
nummer o.a.:

● Dales en de bekostiging van de gv ● Pasen op Villafranca ● Peter Gabriel en 'Open voor Afrika' ● Televisie: zegen of vloek? ● Vaderland ● Films in de zomer ● Het Humanistisch Vredesberaad ● Het thuisfront ● Kortsluiting ● De verbeelding aan de macht ● Ziekte kent grenzen ● Het milieu en de recessie ● Criteria

EGO

MAANDBLAD
VAN DE DIENST
HUMANISTISCH
GEESTELIJKE VERZORGING
BIJ DE KRIJGSMACHT

nr. 7/8, juli/aug. 1993, 32e jaargang
Abonnementsprijs f 15,- per jaar, te
storten op postbankrekening 480414
t.n.v. Hoofdraadsman HGV te Zeist.
Militairen ontvangen het blad op aan-
vraag zonder betaling.

Redactie:

Jan den Boer, Klazien van Brandwijk
Wiltjer, Wim Heij (voorz.), Peter
Samwel, Jos Siersma, Frank Spoelstra,
Jan Sulman.

Vaste medewerkers:

Adriaan Bijl, Theo Carree, Arend van
Dam, Evert van Dijk, Gerard van
Erkelens, Sabine Funneman, Cor
Hoekstra (CORK), Pieter de Jager,
Tom Janssen, Stef Kessels, Willy
Lohmann, Frits Maas, Len Munnik,
René Nauta, Marco van Nek,
Leonore van Opzeeland, Cor Out,
Tom Pauka, Freek Pol, Rien Robijns,
Karel Roskam, Paul Rutten, Hans
Schonk, Klaas Soesbeek, Jan Stoof,
Wessel Visser, Leon Wecke, Hans van
Wissen.

Eindredactie en vormgeving:

Frank Spoelstra
Redaktiesekretariaat:
Erika Krijt-Leijendekkers
Prepress/Lithografie/Druk:
Brouwer Offset Utrecht b.v.

Adres redactie en administratie:

Bureau Hoofdraadsman,
Coornherthuis, Oranje Nassaulaan
71, 3708 GC Zeist, tel. 03404-20906,
fax 03404-18998.

Bijdragen in EGO verschijnen op per-
soonlijke titel en vertegenwoordigen
niet noodzakelijkerwijs de visie van de
redactie of de dienst HGV.

Inhoud

Minister Dales en de gv	2
Het humanisme van Ter Beek	3
Peter Gabriel	8
Pasen op Villafranca	10
Televisie: zegen of vloek?	12
Films in de zomer	14
René Nauta (poster)	18
Het HVB	20
Vragen staat vrij/puzzel	21
Vaderland (Prikkel)	22
Het thuisfront	23
De verbeelding aan de macht	24
Popmuziek	27
Kriteria (In het vizier)	28
Kortsluiting	30
Ziekte kent grenzen	31
Het milieu en de recessie	32
Boeken	34
Willy Lohmann	36
Foto's: voorpag. en pag. 3 Afd. Voorlichting Defensie, pag. 28/29 Gerard van Erkelens	

MINISTER DALES EN DE BEKOSTIGING VAN DE GV

Op 20 april jl. deed minister Dales van Binnenlandse Zaken het nodige stof op-
waaien met haar opmerkingen over de financiering van de geestelijke verzorging
bij o.a. de krijgsmacht. In een toespraak, ter gelegenheid van de 75-jarige Bond
van Nederlandse predikanten, stelde de bewindsvrouw onder meer dat de kerken
(voor één keer rekenen we daar ook het Humanistisch Verbond maar onder) veel
te gemakkelijk bij de overheid aankloppen om toch maar weer de benodigde gel-
den op tafel te leggen voor de geestelijke verzorging bij justitie en krijgsmacht.

De eerlijkheid gebiedt te zeggen dat we even aarzelden of we zouden reageren op
de opmerkingen van mevrouw Dales. De door de staat bekostigde vormen van
geestelijke verzorging vallen immers niet direkt onder haar verantwoordelijkheid
maar onder Justitie, Defensie en WVC. Bovendien had de Tweede Kamer nog vrij
recentelijk (23 juni 1992) ingestemd met het regeringsstandpunt naar aanleiding
van het rapport 'Overheid, godsdienst en levensovertuiging' (dat in 1988 werd
uitgebracht door de zogenoemde commissie Hirsch Ballin). De konklusies die de-
ze commissie trok werden in grote lijnen door regering, parlement, kerken en
Humanistisch Verbond, aanvaard. Omdat het in de politiek evenwel niet onge-
bruikelijk is dat juist een niet-verantwoordelijke bewindspersoon, bij gelegen-
heid, een proefballonnetje oplaait (nadat er in het kabinet reeds over is gesproken)
om eens af te tasten 'hoe het valt', menen wij toch maar het zekere voor het onze-
kere te moeten nemen. Vandaar een korte reactie waarbij wij ons beperken tot de
gv bij de krijgsmacht.

Vooropgesteld dient te worden dat geestelijke verzorgers deskundigen zijn op het
gebied van de levensbeschouwing. Een deskundigheid (het klinkt wat pedant,
maar toch is het zo) die geen van de andere hulpverlenende disciplines (artsen,
psychologen en maatschappelijke werkers) expliciet in huis heeft of vertegen-
woordigt.

De vraag waar het vervolgens dan om draait is deze. Hoe bijzonder is de krijgs-
machtsituatie dat er, met inachtneming van de eigen verantwoordelijkheid van de
diensten geestelijke verzorging (scheiding tussen 'kerk en staat'), sprake is van een
morele verantwoordelijkheid voor de overheid deze diensten geestelijke verzor-
ging bij de krijgsmacht te financieren?

Het antwoord kan kort maar krachtig zijn: HEEL BIJZONDER. En wel hierom.
De Nederlandse samenleving kiest nog steeds voor de verdediging van haar
grondgebied en de belangen van de staat (art. 97 en 98 van de Grondwet) voor
een krijgsmacht. Vervolgens rust men deze krijgsmacht uit met middelen van ge-
weld en zoekt men 'uitvoerders' (vrijwilligdienenden en - voorlopig ook nog -
dienstplichtigen) om deze taken in uiterste instantie ook daadwerkelijk uit te voe-
ren. Deze 'uitvoerders' zien zich voor een heel bijzondere situatie gesteld: opgeno-
men in een instituut met een autoritair-hiërarchische structuur en belast met het
inoefenen van de geweldshantering en, eventueel, de daadwerkelijke uitoefening
van georganiseerd geweld. Die bijzondere situatie (ooit door een minister van de-
fensie omschreven als ethisch paradoxaal) doet vragen rijzen bij mensen. Niet al-
tijd bij iedereen, op hetzelfde moment, en dezelfde vragen, dat is waar. Maar zo-
veel is wel zeker, dat vroeg of laat, afhankelijk van gebeurtenissen en omstandig-
heden wel nagenoeg bij een ieder er momenten kunnen komen dat hij/zij er be-
hoefte aan heeft om met de geestelijke verzorger van zijn/haar keuze de zaken
(opnieuw) te doordenken teneinde helderheid te verkrijgen in houding en eigen
opvattingen met betrekking tot de ethische aspecten verbonden aan zijn/haar
deel uitmaken van de krijgsmacht.

Vanuit die terechte morele verantwoordelijkheid in dezen (wèl de mensen een ri-
sicovolle klus laten opknappen en ze vervolgens geen klankbord bieden voor hun
vragen) heeft de overheid gemeend diensten geestelijke verzorging in het leven te
moeten roepen om mensen die worstelen met vragen terzijde te kunnen staan.
Die bestaansgrond van de geestelijke verzorging bij de krijgsmacht heeft nog geen
millimeter aan geldingskracht ingeboet. Integendeel. Het uitzendbeleid van die-
zelfde overheid heeft deze alleen nog maar versterkt. Een eventuele aanstaande
afschaffing van de opkomstplicht van dienstplichtigen doet daar totaal niets aan
af.

Alvorens een bewindspersoon weer wat roept (moet roepen) mogen we hopen
dat deze zich eerst wat serieuzer in de materie verdiept dan waarvan minister
Dales eerder dit jaar blijk gaf.

Redaktie

HET HUMANISME VAN MINISTER TER BEEK

“Zorgvuldigheid tegenover het personeel op de eerste plaats”

Op 1 en 2 april van dit jaar organiseerde de humanistisch geestelijke verzorging in het Friese Hardegarijp een gv-konferentie voor het personeel van de vliegbasis Leeuwarden. Eén van de inleiders was de minister van Defensie, de heer A.L. ter Beek. Zijn aldaar gehouden inleiding (bevatende zijn kijk op de meest kenmerkende aspecten van het humanisme, de plaats van het humanisme in onze pluriforme samenleving en wat de betekenis is van zijn humanisme voor zijn handelen als minister van defensie) leek de redactie, ondanks de lengte, van een dusdanig belang dat wij besloten deze vrijwel integraal in EGO af te drukken.

Redactie

Mijn inleiding is opgebouwd uit drie delen. In het eerste geef ik u mijn zienswijze op wat de karakteristieke elementen zijn van het humanisme. In het tweede deel wil ik het humanisme een plaats geven in de pluriforme Nederlandse samenleving. In het laatste deel, tenslotte, trek ik mijn conclusies voor mijn handelen als minister van Defensie.

KARAKTERISTIEKE ELEMENTEN

In dit eerste deel spreek ik, laat daar geen misverstand over bestaan, als de persoon Relus ter Beek. Wat mij betreft is de mens een zelfstandig en onafhankelijk wezen. Hij richt zelf zijn leven in en wordt daarbij niet gestuurd of bepaald door een hogere macht. De logische conclusie die daaruit volgt is, dat de mens verantwoordelijk kan en moet worden gesteld voor zijn daden en hij zich dus niet achter iets of iemand anders kan verschuilen. Dat betekent uiteraard niet dat de mens volmaakt is of zou kunnen zijn. Hij (natuurlijk ook zij, maar voor het gemak gebruik ik hij) noch iemand anders kan een dergelijke claim waarmaken.

De mens weet dus ook dat hij (of iemand anders) fouten kan, sterker nog: zal maken. Hij maakt die fouten vooral omdat het tot zijn verantwoordelijkheid behoort zijn eigen leven een betekenisvolle invulling te geven. Bij dat invullen wordt hij - als humanist - immers niet gesteund door beproefde antwoorden en overtuigingen, die gebaseerd op een traditionele levensbeschouwing, hem door opvoeding en overlevering met de paplepel zijn ingegoten.

■ Open vragen

Geen comfortabele rugsteun dus.

Toch wordt ook de humanistische mens geconfronteerd met vele 'waarom-vragen'. En de antwoorden op die vragen liggen niet voor hem klaar.

Als humanist weet ik dus dat ik niet alle vragen kan beantwoorden. Ik moet leren leven met 'open' vragen. Dat klemmt voor mij des te sterker omdat ik er van uit ga, dat er geen leven is na de dood. Dat betekent dat ik mij, bij al mijn handelingen en mijn invullen van mijn leven, er van bewust ben dat mijn leven, mijn existentie zo u wilt, kort is. In die korte tijd moet ik het 'maken'. Dat leidt er voor mij toe, dat ik zeer bewust wil leven en ook zeer bewust mijn accenten leg op de vormgeving van het leven hier en nu.

■ Redelijkheid

Tegelijkertijd weet ik ook dat mijn vermogens beperkt zijn. Dat dwingt mij tot bescheidenheid en zeker ook tot bescheidenheid waar het om de beoordeling van andere mensen gaat. Bescheidenheid die zich vooral vertaalt in verdraagzaamheid. Die verdraagzaamheid heeft echter wel zijn grenzen. Hoewel ik mijn medemens het grootst mogelijke respect toedraag, heb ik weinig respect voor onaantastbare en onbespreekbare dogma's. En het spreekt vanzelf dat ik vooroordelen over mensen en groepen tot het meest verwerpelijke reken van wat zich in een samenleving kan voordoen.

Dogma's en vooroordelen zijn onredelijk. En de volwassen en ontwikkelde mens kenmerkt zich nu juist door redelijkheid. Ik wil met behulp van mijn rede uitmaken wat voor mij waar of onwaar is. Natuurlijk heb ik mijn emoties, ik zou anders geen mens zijn. Wanneer het echter aankomt op de beantwoording van vragen, dan is het de rede die alle kanten van de vraag wil bekijken en het gevoel voor verhoudingen

een kans geeft. En dat is wat ik als humanist wil.

PLAATS VAN HUMANISME

Zo kom ik op deel 2 van mijn inleiding. Wat ik zojuist heb gezegd, zal u in het algemeen niet hebben verrast. Het klinkt ook erg verstandig, als ik zo onbescheiden mag zijn. Maar...: 'Ach waren alle mensen wijs en deden daarbij wel, deez' aard was dan een paradijs, nu is zij vaak een hel', dichte Jacob Cats al eeuwen geleden.

Mensen - zo merken wij dagelijks - zijn niet altijd wijs en doen niet altijd wel. Daarmee wil ik niet zeggen, dat wij in een hel leven. Het feit echter dat de wijsheid niet altijd de boventoon voert, heeft wel gevolgen voor de wijze waarop een samenleving wordt ingericht en de wijze waarop u en ik in die samenleving kunnen en moeten functioneren. De meest directe daarvan betreffen de hantering van spelregels, spelregels die de individuele vrijheid herdefiniëren tot 'vrijheid in gebondenheid'.

■ Pluriformiteit

Ik wil nu een paar zaken aan de orde stellen, die wellicht een wat 'open deur'-achtig karakter hebben, maar die in de context van mijn verhaal van belang zijn.

Wij leven in Nederland in een zeer pluriforme samenleving. Pluriform in samenstelling en in cultuur. Daarenboven is het voor mij duidelijk dat die pluriformiteit alleen nog maar toeneemt.

Waarom deze open deur?

Het is juist dat humanisten een dergelijke pluriformiteit verwelkomen en haar een groot goed achten. Het is echter ook opmerkelijk, omdat een cultureel pluriforme samenleving juist voor de huma-

nist een extra verantwoordelijkheid met zich brengt. Dat vergeten we wel eens. Humanisten zien in het pluriforme het bewijs dat de mens zich onafhankelijk en zelfstandig behoort en ook kan ontwikkelen. De pluriformiteit wijst er immers op dat er voor de belangrijke vragen geen absolute antwoorden zijn. Dat is echter de ene kant van de medaille. De andere kant verdient ook belichting:

het humanisme heeft geen antwoorden op een aantal belangrijke vragen. De humanist moet dus leren leven met open vragen. Dit erkennend is wat mij betreft een onontkoombare volgende vaststelling, dat wellicht de belangrijkste open vraag is: 'Zijn er wel of geen antwoorden?'. Kort gezegd: 'Bestaat de waarheid?'.

■ Verdraagzaamheid

Zelf ben ik er van overtuigd, dat het de mens niet gegeven is de waarheid te kennen en dus ook niet om die vraag te beantwoorden. Vanuit dat besef kan ik dus nimmer spreken of handelen op grond van absoluutheden, waarvan ik meen dat zij de waarheid bevatten. Daarom behoort ik in mijn spreken en handelen de grootst mogelijke zorgvuldigheid te betrachten. Het is mij immers ook niet gegeven absoluut zeker te weten of de waarheid, die de ander zegt te vertegenwoordigen, dat wel of niet is. Eerlijk gezegd denk ik dat niet (bijna had ik geloof ik gezegd). Mijn humanistische levensvisie belet mij echter daarover een absoluut oordeel uit te spreken. Tegelijkertijd echter, verwacht ik van mijn medemens eenzelfde verdraagzaamheid in zijn beoordeling van mij en mijn opvattingen. De praktijk, zoals u en ik weten, is wel eens anders.

Dat laatste neemt niet weg dat ik het een humanistische verantwoordelijkheid

acht in onze samenleving de ontwikkeling van de Erasmiaanse deugden te bevorderen. Deugden zoals zachtzinnigheid, gematigdheid, welwillendheid en het streven naar kennis en geestelijke ontwikkeling. Mensen die menen te leven met zekerheden, willen deze deugden nog wel eens een geur van zwakheid en passiviteit toedichten. Het tegendeel is het geval. Deze deugden sluiten bijvoorbeeld een vastberaden inzet voor gerechtigheid en een even vastberaden verzet tegen onmenselijkheid bepaald niet uit.

Het gaat om verdraagzaamheid. Vergroting van de kennis en ontwikkeling van de geest zijn daarbij van eminent belang. Zij bevorderen het besef dat er aanzienlijk meer is dan de eigen overtuiging, de eigen cultuur en opvattingen. Zij vergroten ook de mogelijkheden tot herkenning van vooroordelen en verschijningsvormen van ongerechtigheid.

LEIDRAAD VOOR HANDELEN

Dat brengt mij op het derde en laatste deel van mijn inleiding. De minister van Defensie neemt het nu over van Relus ter Beek.

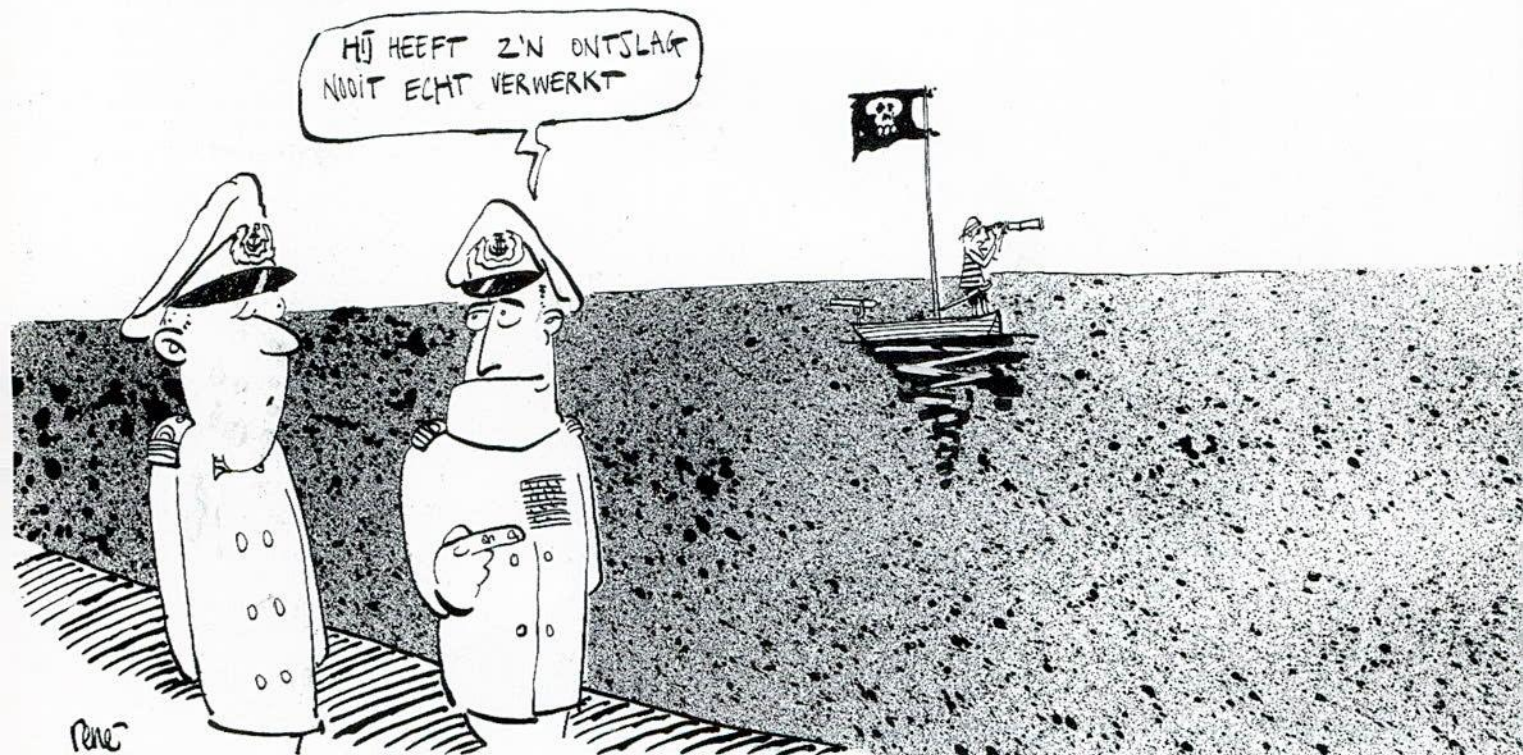
Inherent aan een humanistische levensvisie zijn in mijn opvatting:

- voortdurende zelfkritiek;
- een kritische opstelling tegenover de medemens;
- een kritische opstelling tegenover de situatie.

Let wel: de kritiek mag nimmer vrijblijvend zijn en is het tegenovergestelde van afbrekend.

■ Onzekerheden

Ik sprak u over onze pluriforme samenleving. Die pluriformiteit vindt u in vrij-

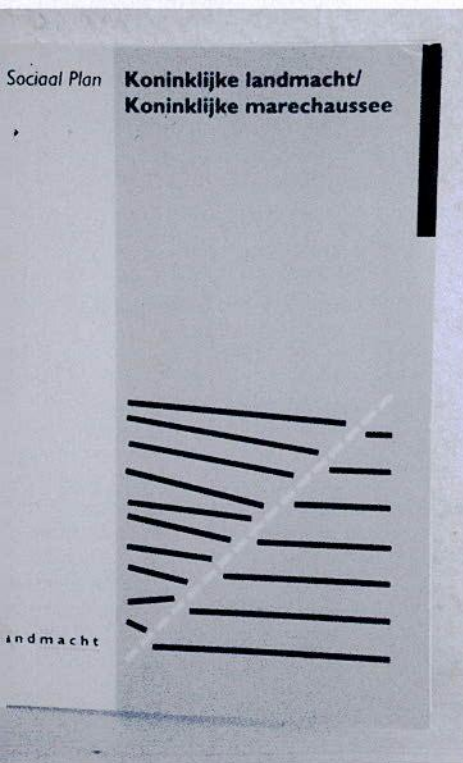

wel alle opzichten terug in de krijgsmacht. Als bewindsman word ik daar dagelijks mee geconfronteerd. Het is daarbij mijn ervaring dat mijn humanistische levensvisie mij een uitstekend fundament biedt om aan het ministerschap de inhoud te geven, die hij naar mijn oordeel behoort te hebben. Vooral in een tijd als deze. Voorzover er al sprake was van zekerheden voor Defensie zijn die nu toch in hoog tempo verdwenen. Wanneer veranderingen bovendien diep ingrijpen in het leven van mensen, dan gaat men veelal op zoek naar nieuwe zekerheden. Als die zich niet snel genoeg aandienen, en dat is vaak het geval, ontstaan gemakkelijk irritaties en frustraties. Frustratie voert nogal eens tot agressie. Agressie vooral tegen hen die anders zijn. Polarisatie groeit. Dat nu, is een gevaarlijke ontwikkeling. Zij moet dus worden voorkomen en waar nodig bestreden. Waarom? In een situatie van agressie en polarisatie is de rede het eerste slachtoffer. En de afwezigheid van de rede is een bedreiging voor de gezondheid en het voortbestaan van de organisatie en - wat nog veel erger is - voor de gezondheid en het welzijn van de leden van de organisatie.

■ Kansen bieden

Dat besef stond bij mij voorop, toen ik mij voor de taak gesteld zag vorm te geven aan wellicht de meest ingrijpende herstructurering van de krijgsmacht sedert de Tweede Wereldoorlog. Wij maken fouten, heb ik gezegd. U en ik, militairen en burgerambtenaren, geestelijk verzorgers en maatschappelijk werkers. Daarom heb ik ook steeds mijn handelen en beslissen kritisch bezien. Zag ik de problemen in de juiste verhoudingen,

"Het Sociaal Beleidskader is voor mij de belangrijkste toetssteen."

Minister Ter Beek: "Het is mijn verantwoordelijkheid de voorwaarden te scheppen waaronder het individu - ook in de nieuwe organisatie - de eigen invulling kan geven aan zijn persoonlijke ontwikkelingen. Het is de verantwoordelijkheid van het individu actief en creatief gebruik te maken van de mogelijkheden."

bekeek ik ze van alle kanten? Liet mijn aanpak de betrokkenen in hun waarde? Bood ik de mensen voldoende kansen op hun persoonlijke ontwikkeling?

In dat verband was en is het Sociaal Beleidskader (SBK) voor mij de belangrijkste toetssteen. De wijze waarop dat tot stand kwam, de inhoud ervan en de wijze waarop het wordt uitgevoerd. Als ik mij zelf nu eens een onhumanistisch schouderklopje mag geven, dan meen ik dat Erasmus goedkeurend zou knikken. (Ik kan natuurlijk niet zeggen dat hij van bovenaf goedkeurend op ons neerkijkt!) Bij de voorbereiding en invulling van het SBK heeft de rede gedomineerd. De problemen zijn van alle kanten bekeken en in hun juiste context geplaatst. Het SBK is tot stand gekomen in nauw en goed overleg met hen die het aangaat, de leden van de organisatie.

■ Kritisch opstellen

Het verheugt mij bijzonder dat ik inmiddels menig geluid uit het 'veld' heb gehoord, waaruit tevredenheid over de aanpak en de betoonde zorg en aandacht voor het personeel blijkt. Natuurlijk, zeker de raadsliden onder u weten dat er fouten worden gemaakt en dat er soms teleurstelling is. Daarbij mag echter niet worden vergeten, dat ik mij - als humanist - ook kritisch mag en moet opstellen tegenover de leden van de organisatie. Er kan geen sprake van zijn dat de verwezenlijking van de nieuwe krijgsmacht een kwestie is van één-richtingverkeer. Anders gezegd: de eisen waaraan ik mijzelf onderwerp, stel ik ook aan de leden van de organisatie. Nu geen misverstand. Ik stel die eisen natuurlijk niet in dezelfde mate. Mijn reactie op en aanpak van de veranderin-

gen is die van een functionaris, de minister. De leden van de organisatie verkeren niet in een gelijksoortige situatie. Bij hen grijpen de veranderingen veelal in in de toekomst van hun persoonlijk leven, van hen en van hun gezin. Dan is het moeilijk afstand te nemen en de veranderingen in hun juiste verhoudingen te zien.

Ik begrijp dat heel goed. Toch moet ik ook van het individu vragen dat hij uiteindelijk op het punt komt, dat hij zich niet alleen afvraagt: 'Wat doet de organisatie voor mij?', maar ook 'Wat doe ik nu eigenlijk zelf, voor mij en voor de organisatie?'. Immers, die initiatiefrijke ontwikkeling van jezelf is ook een voorwaarde voor een goed functionerende organisatie. Dat bedoel ik met mijn twee-richtingverkeer. Het is mijn verantwoordelijkheid de voorwaarden te scheppen waaronder het individu - ook in de nieuwe organisatie - de eigen invulling kan geven aan zijn persoonlijke ontwikkelingen. Het is de verantwoordelijkheid van het individu actief en creatief gebruik te maken van de mogelijkheden. Alleen zo kan hij zijn leven een zinvolle invulling geven.

■ Zorg bij pijnpunten

Op deze plaats voeg ik graag een persoonlijke noot toe. In de driehalf jaar van mijn ministerschap ben ik onder de indruk geraakt van de mentale veerkracht van de mensen in de defensie-organisatie. Militair en burger. Ik heb bewondering voor de wijze waarop zo velen de nieuwe uitdagingen hebben opgepakt. Dat mag best wel eens gezegd worden. De knelpunten trekken immers - en dat is heel begrijpelijk - de meeste aandacht.

Die knelpunten worden dan nogal eens - bewust of onbewust - uitvergroot tot een omvang als verbeelden zij de werkelijke situatie in haar totaliteit. Een dergelijke hantering van de casuïstiek doet onrecht aan de organisatie en haar leden. Dat laat onverlet, maar dat is eigenlijk een overbodige toevoeging, dat echte pijnpunten alle nodige zorg en aandacht dienen te krijgen. Die pijnpunten zullen we helaas niet altijd kunnen vermijden. We staan immers midden in het moeilijke proces van herstructurering en verkleining.

De schrijver Mark Twain heeft ooit gezegd, dat je de toekomst niet moet voorspellen, zeker niet als die zo dichtbij is. De laatste jaren hebben het geldigheidsgehalte van die uitspraak dik onderstreept. Ik wil mij daarom niet aan allerlei profetieën wagen, maar tegelijkertijd wil ik wel op een verantwoorde wijze gestalte geven aan het defensie beleid.

Aan dat beleid is - zoals u weet - hard gewerkt. De prioriteitennota is het resultaat van die arbeid. In die nota vindt u de hoofdlijnen van het nieuwe beleid en van de toekomstige taken en structuren van de krijgsmacht.

■ Verantwoording afleggen

Binnenkort leg ik daar in het parlement verantwoording over af. Het is dan mijn taak om de inhoud van de prioriteitennota duidelijk en ondubbelzinnig te presenteren, zodat een goede discussie over de merites er van mogelijk is. Het is dus niet zo dat de minister van Defensie maar wat bedenkt en dat de samenleving - hier in de eerste plaats gerepresenteerd door de volksvertegenwoordiging - vervolgens beleefd dient te knikken onder het uitspreken van de woorden: 'gaat uw gang maar, mijnheer de minister'. De zorgvuldigheid vereist dat ik mijn verantwoordelijkheid neem en dat vervolgens de samenleving mij hierop toetst.

Na deze toetsing komen we aan de volgende belangrijke stap. Dat is de wijze waarop ik vervolgens die hoofdlijnen van het beleid ga invullen. Dan hebben

we het over een andere verantwoordelijkheid. Bijvoorbeeld de verantwoordelijkheid voor het personeel. Het is voor mij een absurde gedachte, dat ik bij die invulling het personeel buiten de deur zou houden.

Alle beleid, dat voor het personeel rechtspositionele betekenis heeft, of dat anderszins het welzijn van het personeel raakt, wordt door goed overleg en stap voor stap vorm gegeven. Dat zorgvuldig overleg met de vertegenwoordigers van het personeel spreekt voor mij zo vanzelf, dat een aantal reacties op de prioriteitennota mij in eerste aanleg hogelijk heeft verbaasd. Later begreep ik dat sommige critici eigenlijk enige verantwoordelijkheden door elkaar hebben gehaald. De zorgvuldigheid gebiedt mij nu juist de verschillen daarin duidelijk zichtbaar te maken. In ieder geval hoop ik dat nu bij u te hebben gedaan.

■ Ontplooiing bevorderen

Ik nader het slot van mijn inleiding. Ik wil eerst nog graag een hardnekkig vooroordeel te lijf. Dat vooroordeel is de nog vaak gekoesterde gedachte dat de krijgsmacht er niet is om de menselijke ontplooiing te bevorderen. Die gedachte rust op een wel zeer verouderd beeld van de krijgsmacht. Ik neem graag aan dat het ooit zo is geweest, maar dan hebben we het toch over de geschiedenis. Nu is geschiedenis een nuttig vak, maar niet bedoeld om kritiekloos te worden doorgetrokken naar heden en toekomst.

Natuurlijk ken ik de voorbeelden binnen de krijgsmacht, die allerminst op de bevordering van de ontplooiing lijken te wijzen. Maar dat verschijnsel geldt niet exclusief voor het militaire bedrijf. Waar het mij om gaat, is dat de organisatie voor haar leden de voorwaarden schept en de mogelijkheden biedt, waardoor zij zich op hun levenspad verder kunnen ontplooiën. Het nieuwe personeelsbeleid richt zich op de verwezenlijking van die doelstellingen en beschikt daartoe over de goede instrumenten.

Terzijde merk ik op, dat dit nieuwe beleid, dat door een Christen-democrati-

J. van Houwelingen, de staatssecretaris die het nieuwe personeelsbeleid opzette dat, aldus Ter Beek, "opmerkelijk beantwoordt aan de humanistische waarden die mij dierbaar zijn."

sche staatssecretaris is opgezet, opmerkelijk beantwoordt aan de humanistische waarden die mij dierbaar zijn.

■ Zorgvuldigheid betrachten

Tenslotte de finale beantwoording van de vraag naar de betekenis van mijn humanistische levensvisie op mijn handelen als minister van Defensie.

Ik heb u als Relus ter Beek gezegd dat het mij niet gegeven is de antwoorden op vragen te weten. Het zou nogal schizofreen zijn als ik daar als minister anders over oordeelde. Dat doe ik dan ook niet. Toch verwacht de organisatie van mij dat ik antwoord geef en beslissingen neem. Antwoorden en beslissingen die ik geef aan de gehele organisatie. Niet alleen aan de humanisten in de organisatie, maar ook aan de katholieken, de protestanten, de joden, de moslims en hindoes en overige andersdenkenden.

Het personeelsbeleid beoogt weliswaar maatwerk te geven, maar in mijn handelen en beslissen behoor ik toch een voor allen duidelijke, herkenbare en ondubbelzinnige lijn te laten zien. Een lijn die verdraagzaam is en recht doet aan alle leden van de organisatie. Daarom past mij zorgvuldigheid. U wilt van mij weten wat de betekenis is van mijn *humanistische levensvisie* op mijn handelen en beslissen als minister van Defensie. Hier hebt u in één zin mijn antwoord: *Bij mijn handelen en beslissen neemt de zorgvuldigheid tegenover de leden van de defensie-organisatie de eerste plaats in.*

Dank u wel.

BASCODE 7

Wordt of is je functie opgeheven
Bascode 7 is je nieuwe leven

Bascode 7 is de alles omvattende kreet
Je hebt hem te pakken voor je het weet

Voor de één een vloek, voor de ander een zucht
Voor defensie of voor jezelf een vlucht

Het etiket voor overtolligheid
benadrukt voor velen de onzekerheid

Plaag elkaar en jaag iedereen op stang
De krijgsmacht heeft een nieuwe 'rang'

Een kreet die een ieder doet beven
B A S C O D E Z E V E N

DAAPHNE

A.L. ter Beek

VRIENDIN

Weet je, mijn vriendin wordt in haar brieven steeds terughoudender. Eerst

schreef ze enkel en alleen maar over samen gaan wonen, een eigen huis, kinderen.

Nu schrijft ze daar helemaal niet meer over.

Of ik van plan ben om in dienst te blijven en hoe lang vraagt ze nu.

Of ik niet bij de politie kan gaan werken, dan word ik tenminste niet uitgezonden.

En meer van die ongein.

Kijk, we kennen elkaar al vijf jaar en ik wil graag met haar trouwen, maar als ze nu al begint te zeuren over mijn weg zijn, dat kan natuurlijk niet.

Ze kende me al toen ik bij het korps ging.

We hebben samen overlegd.

Natuurlijk vind ik het ook niet leuk om

een half jaar hier te zitten, maar het is wel mijn baan en eigenlijk wil ik dat niet opgeven.

Natuurlijk baal ik ook wel dat ik haar zo'n lange tijd niet zie, maar ach, ik val op blonde vrouwen en die lopen hier niet rond, dus ze hoeft niet bang te zijn dat ik verliefd op een ander word.

Maar om bij de politie te gaan?

Ik wil graag het huis uit, graag samen wonen, kinderen krijgen, maar ik wil ook bij het korps blijven.

Om nu met haar te kappen, dat kan toch ook zo maar niet?

Wat moet ik nu met een vriendin die wil dat ik thuis blijf?

Ik zit toch bij het korps, dat weet ze toch?

WIKLA

PETER GABRIEL BOEGBEELD HIVOS-CAMPA

“Nu de landelijke actie voorbij is, wil dat nog niet zeggen dat het onder

Peter Gabriel is misschien wel de meest betrokken popmuzikant bij allerlei misstanden in de wereld. Zo beijvert de megaster zich onder andere voor het tropisch regenwoud, meer aandacht voor andere culturen (om dat kracht bij te zetten heeft hij zijn eigen Real World Studio, waar voornamelijk groepen met wereldmuziek komen opnemen), ging hij twee keer onder de vlag van Amnesty International op tournee en leverde hij een bijdrage aan Kurd-Aid tegen de verdrijving van Koerden in Irak.

Wie kun je dus beter als boegbeeld gebruiken voor je op Afrika gerichte actie dan deze bevlogen zanger/performer? Hij speelde samen met een heel scala aan Afrikaanse en Arabische muzikanten en brengt ook regelmatig bezoeken aan landen in die werelddelen. Vooral in Senegal voelt hij zich prima thuis en de invloeden van de muzikale cultuur zijn in zijn werk te horen.

Dus toen Peter Gabriel eind april naar Nederland kwam voor twee concerten in het Rotterdamse Ahoy hoefde er bij het Humanistisch Instituut voor Ontwikkelingssamenwerking (HIVOS) niet lang te worden nagedacht over de manier waarop het 25-jarig jubileum en vooral de afsluiting van de *Open voor Afrika*-campagne kon worden ingekleurd. HIVOS werd mede-organisator van de concerten.

■ Eerlijke kans

Open voor Afrika was een project dat de hele maand april officieel op de agenda stond, maar natuurlijk blijft HIVOS zich doorlopend inzetten voor de doelstellingen van de campagne. Die bestaan uit het bijdragen aan een genuanceerder beeld van Afrika. Momenteel wordt het gezicht van dat werelddeel vooral bepaald door de zoveelste rampspoed, hongersnood of oorlog. En volgens HIVOS verandert Afrika daardoor voor veel mensen in een gironummer, dat

smeekt om alweer een bijdrage. Met *Open voor Afrika* werd duidelijk gemaakt dat er ook een ander, normaal Afrika is, waar vele positieve ontwikkelingen gaande zijn en dat een eerlijker kans verdient. Handel en cultuur waren de centrale thema's van de campagne.

Wat dat laatste betreft zat de organisatie met het dubbeloptreden van Peter Gabriel op de eerste rang. Voordat het eerste concert op dinsdag 27 april van start ging met het Keniaanse voorprogramma Ayub Ogada, kwam Gabriel het qua model modeshowachtige podi-

um opgelopen om HIVOS te feliciteren met het jubileum en zijn steun te betuigen aan de campagne. Velen van de niet-genodigden zullen zich hebben afgevraagd waar de goede man het over had, want naast de door heel Ahoy opgehangen HIVOS-spandoeken werd de gewone, niet genodigde, bezoeker nauwelijks duidelijk gemaakt waar het allemaal omging. Jammer dat die kans om zo'n groot publiek te bereiken niet met beide handen werd aangepakt.

Ayub Ogada hield het vervolgens kort. Een set van zo'n twintig minuten met sterk op traditionele ritmes geënte popmuziek was voor de meeste bezoekers ook meer dan genoeg. Hoewel het Keniaanse trio prima aansloot bij de hele achterliggende gedachte van het concert, was de muziek, weliswaar opge-

FOTO'S VIRGIN BENELUX BV

E 'OPEN VOOR AFRIKA'

„onmiddellijk van tafel is”

fleurd met een zeer westerse elektrische gitaar, voor een groot deel van het publiek te ontoegankelijk om ervan te kunnen genieten.

■ Spektakel

Tijdens het uitgebreide optreden van Peter Gabriel had niemand daar echter moeite mee. Zelfs degenen die niet door het hele repertoire van de voormalige Genesis-zanger werden bekoord, konden doorlopend genieten van het enorme visuele spektakel dat de muziek begeleidde.

Gabriel verscheen in een telefooncel op de planken en voordat hij ruim twee uur later door een koffer zonder bodem onder het podium verdween, passeerden heel wat special effects, showelementen en vooral klassiekers in het popgenre de revue.

Ogenscheinlijk onvermoeibaar raasde de 43-jarige zanger tussen zijn gimmicks door, of werd bij vervoerd door een mysterieus lopende band-achtige lijn die hem van het basispodium naar het cirkelvormige uiteinde bracht. Daar danste hij als een wildeman in het rond tijdens zijn meest uitbundige nummers *Steam*, *Sledgehammer* en *Shock The Monkey*. Maar ook rustiger stukken als *Salsbury Hill* en het *Shaking The Tree* werden, mede dankzij de prima begeleidingsband, prachtig uitgevoerd. Gabriel leverde met zijn mix van symfonische rock, wereldmuziek en MTV-pop een geweldige prestatie, die net als bij zijn voorgaande tournee tot een hoogtepunt in het concertseizoen kan worden gerekend.

■ Vervolg

Muzikaal een uiterst geslaagd concert en daar ging het in de eerste plaats natuurlijk allemaal om. Maar hoeveel van de aanwezigen zouden nog iets opgepikt hebben van de boodschap?

En wat heeft de *Open voor Afrika*-campagne opgeleverd? Hoe gaat HIVOS verder met het verbeteren van de kijk op Afrika? Er zal niet gauw een tweede kans komen om in één klap zoveel mensen te bereiken als bij de twee Peter Gabriel concerten...

Steven Spaargaren van HIVOS is echter uiterst tevreden over het verloop van de campagne.

„De twee concerten van Peter Gabriel waren het muzikaal hoogtepunt, maar we wilden de bezoekers niet achtervolgen met onze actie. Die kwamen toch voor het concert. Dat is natuurlijk een

heel andere situatie dan tijdens het *Open voor Afrika*-congres, waar zeshonderd mensen heel gericht over het onderwerp komen praten en geïnformeerd willen worden.”

Toch denkt Spaargaren dat er genoeg is gedaan om de Gabrielfans in ieder geval van de actie op de hoogte te brengen. Er stonden twee informatiestands in Ahoy en bij binnenkomst ontving iedereen een krantje over *Open voor Afrika*. Daarnaast werden er na het concert fluitjes uit Ghana uitgedeeld, die zelf in elkaar moesten worden gezet.

Over het vervolg van de campagne zegt de HIVOS-man dat de activiteiten nu voorbij zijn.

„Het was de bedoeling om in korte tijd het onderwerp flink onder de aandacht te brengen. En dat is behoorlijk gelukt. We hebben veel aandacht in de media gehad en het congres en de karavaan met handelskraampjes die door het land trok, waren een succes.”

■ Raakvlakken

Dat de landelijke actie voorbij is, wil

overigens niet zeggen dat het onderwerp nu onmiddellijk van tafel is. Zo zoekt HIVOS wel aansluiting bij andere acties die op Afrika zijn gericht. De huidige Novib-campagne heeft bijvoorbeeld raakvlakken met *Open voor Afrika*. Ook die actie heeft als doel om meer van het continent te laten zien dan alleen het slechte nieuws.

Spaargaren kijkt tevreden terug op de Gabriel-concerten, waarvoor collega Loe Schout veel moeite heeft gedaan. De toespraak die Gabriel met betrekking tot de HIVOS-campagne hield, werd enkele uren voor het concert nog geregeld. En daaruit bleek opnieuw de enorme betrokkenheid van Peter Gabriel. Want popsterren houden doorgaans niet zomaar een praatje voor iedere organisatie die dat vraagt. Gabriel was dan ook een mooie afsluiting van een prima campagne.

Marco van Nek

PASEN OP VILLAFRANCA

Het ergste is de onzekerheid, ik voel me nu speelbal..."

Op 7 april jl. vertrok een gedeelte van in totaal dertig militairen van het 306 squadron van de vliegbasis Volkel naar Villafranca, een vliegbasis in Italië. Hen werd meegedeeld dat zij voor een half jaar zouden worden uitgezonden. Vanuit deze wetenschap bereidde men zich voor, nam afscheid en stelde zich erop in.

Zes maanden werden echter gereduceerd tot slechts acht dagen, want op 14 april stonden alle militairen weer veilig op Nederlandse bodem. Bij terugkeer was er natuurlijk verwarring. Voelden deze mensen zich nu blij, teleurgesteld, opgelucht of onvoldaan?

EGO-redacteur Peter Samwel ging op onderzoek uit en vond Toontje en Annie Markx uit Veghel bereid tot het delen van hun ervaringen.

Was het prettig voor jou, Annie, om te weten dat Toontje niet naar Joegoslavië ging maar naar Italië?

Annie (A): Jawel, maar in m'n achterhoofd denk ik ook dat ongelukken niet alleen maar in oorlogsverband hoeven te gebeuren. Toon hoeft daar maar tijdens zijn werk van een vliegtuig te vallen en dan ligt hij daar toch ook ver van huis... Op de tv werd ook gezegd dat de tenten voor gewonden gewoon werden opgezet, want er kunnen ook zo maar ongelukken gebeuren.

■ Thuiszorg

Was je van plan er tussentijds een keer naartoe te gaan?

A: Ja, met Pinksteren. We hadden dat eigenlijk al een beetje gepland met alle achtergebleven vrouwen. Vanuit de vliegbasis Volkel werd er alles aan gedaan om ons in dit initiatief te steunen. Men zei dat er misschien zelfs een bus beschikbaar kon worden gesteld. Trouwens ik kon sowieso op Volkel 24 uur per dag met eventuele problemen of vragen terecht. Dat was een heel prettig idee. Als er wat was dan kon ik altijd bellen. En of ik er dan wel of geen gebruik van maak, is niet zo belangrijk, maar als het nodig zou zijn dan wist ik waar ik terecht kon. Thuiszorg was echt zorg voor de mensen die achterbleven. Ik wil ze daar graag nog eens hartelijk voor bedanken...

Eigenlijk ben je dus tevreden?

A: Jawel, maar wat ik óók vind is, dat men vanuit de krijgsmacht wel wat voorzichtiger had mogen zijn met het drammen op de termijn van een half

jaar, want uiteraard valt het dan tegen als ze na een week alweer thuiskomen.

Viel je dat tegen?

A: Ja, in die zin dat er direct werd bijverteld dat ze misschien nog een keer terug zouden moeten. Natuurlijk waren we

Toon en Annie Markx uit Veghel vertellen hun verhaal

hartstikke blij, maar de onzekerheid over de directe toekomst was er ook, want als ze wéér moeten dan zal het echt mis zijn. En weer opnieuw afscheid moeten nemen is dan pijnlijk hoor!

■ De aanloop

Toontje wil je even uitleggen wat jij in Italië precies zou gaan doen?

Toontje (T): Ik ben crewchief. Dat betekent dat ik me bezig houd met het onderhoud van de F-16.

Hoe was verder de aanloop?

T: Dat was eigenlijk best slopend. Ik hield constant het nieuws en de politiek in de gaten, want alles wat zij beslissen slaat ook direct op mij. Vervolgens kun je zo'n beetje inschatten hoe het verder gaat lopen. En op een gegeven moment wist ik gewoon: Nu gaat het gebeuren! Ik werd opgeroepen voor een eerste briefing. Ik stond ineens op de lijst van uit te zenden mensen, terwijl ik er aanvankelijk helemaal niet op voorkwam!

A: Dinsdagmorgen belde jij me op mijn werk op om te vertellen dat je de volgende dag om 6.00 uur zou vertrekken en of ik je wilde helpen bij het klaar maken van je spullen. Het ging allemaal erg

vlug, maar ik wist wel gelijk waar ik aan toe was. Dat vond ik een voordeel. Uiteindelijk ben ik ook meegeweest naar Twenthe om uit te zwaaien en dat is achteraf voor mij best goed geweest.

's Avonds om 19.00 uur was ik toen weer op Volkel, want daar was een bijeenkomst voor de thuisblijvers. Daar werd bijvoorbeeld al snel gezegd, dat het maar beter was om geboekte vakanties direct te annuleren. Gelukkig hebben verschillende dat niet gedaan, want om dat later weer terug te moeten draaien, dat valt natuurlijk niet mee.

■ De afloop

Hoe voelde jij je eronder om een half jaar van huis te zullen zijn?

T: Het zat na die paar dagen nog niet aan me te vreten. De ervaring leert dat

dat pas gebeurt na twee of drie weken. Ik hoor vaak dat tien dagen van huis zijn een soort dead-line is. Dan verandert er emotioneel iets in een mens. Maar wij waren nu met een week weer terug, dus... Anders is het natuurlijk wel doorbijten en dan geldt soms 'redt hij het of redt hij het niet?' Gelukkig heb je vaak goeie collega's en ook geestelijke verzorgers om je dan bij te kunnen staan.

Toen ik hoorde dat jullie terug zouden komen, dacht ik: Nederland wil er zo

Toon: "Eigenlijk worden wij door de politiek geleefd!"

graag bij zijn, terwijl het plan blijkbaar onvoldoende is doordacht. Hoe heb jij dat beleefd?

T: Eigenlijk worden wij door de politiek geleefd! Of het nu de VN is of de NAVO of door onze eigen politiek in Den Haag, het is elke keer weer touwtrekken: wel, niet, gezamenlijk, gedeeltelijk niet, wel... Onze politici zeggen dan tegen de VN of de NAVO: Jullie trekken maar aan de bel en we komen eraan. Maar dat betekent ook dat wij hier direct klaar moeten staan.

Zijn jullie goed geïnformeerd in Villafranca over waarom jullie missie afgelopen was?

T: Ik weet nog goed hoe dat gegaan is. Er kwam geloof ik een generaal-majoor en die heeft tegen de pers gezegd dat het 306 squadron zou worden teruggetrokken. Toen wisten wij het nog niet. Wij kregen het officieel pas later te horen, terwijl de journalisten het dus al wisten!

■ Brok in de keel

Voel je dan blijdschap of boosheid, verbazing of teleurstelling?

T: In eerste instantie is iedereen toch blij om naar huis te kunnen gaan. Maar we hadden daar alles wel opgebouwd. Alles

was klaar. De vliegtuigen, alle materieel en ook ikzelf. De halve luchtmacht is er zowat naartoe verplaatst. Dan krijg je ineens te horen: Nou jongens bedankt, als we jullie nog nodig hebben dan roepen we wel. Dan voel ik me wel voor een karretje gespannen natuurlijk.

Ik was er persoonlijk goed op voorbereid, dus ik voelde ook wel een brok in mijn keel. Ik zat erin, was opgepept en ik kon mijn taak aan. Ik stond er, hetgeen de politiek op dat moment ook van mij wilde.

En dan word je in één keer teruggehaald, dan ben je toch teleurgesteld?

T: Dat zat er dik in bij mij!

■ Weer thuis

Toen zaten jullie na acht dagen weer samen op de bank?

T: Ik was dezelfde avond alweer weg hoor. Ik moest weer snel m'n normale leven oppakken.

A: Hij zat hier heel onrustig op de bank steeds maar naar de klok te kijken, tot dat hij zei dat hij het liefst wilde gaan volleyen. Nou, ik had me die avond persoonlijk anders voorgesteld, maar okay, ga dan maar volleyen. Ik ben toen wel met hem meegegaan. Volgens mij wilde hij een beetje z'n agressie kwijt die avond...

T: Maar het vervelende is wel dat de onzekerheid blijft, want elk moment kunnen we weer voor uitzending worden opgeroepen. Soms zeggen mensen wel tegen me: Hoe kun je nou naar een gebied gaan, naar mensen die je vijand niet zijn? Zo'n vijand wordt voornamelijk door de internationale gemeenschap tot agressor gemaakt. Voor mij hoeft het dus geen vijand te zijn. Daar zullen we met z'n allen de komende tijd nog flink aan moeten wennen, vrees ik. Waar bijvoorbeeld vroeger ten behoeve van Somalië met de collectebus kon worden volstaan, daar wordt nu daadwerkelijke steun van militairen gestuurd.

Hoe kijk jij daar tegenaan, Annie?

A: Mensen zeggen al gauw: Daar heeft hij toch voor getekend. Maar ho 'ns even, Toontje was 17 toen hij de dienst in ging en hij heeft getekend om zijn land te verdedigen. In de loop der jaren is er veel veranderd. Als vrouw moet je achter je man blijven staan en dat doe ik ook wel, maar ik heb toch wat meer moeite met al die vanzelfsprekendheden

FOTO'S PETER SAMWEL

Annie: "Ik heb wat meer moeite met al die vanzelfsprekendheden"

dan Toontje.

■ Onzekerheid

Is er een soort verantwoording geweest, omdat jullie dit op deze manier is overkomen?

T: Ik heb de kolonel, de chef Logistieke Dienst en onze eigen commandant zelf gesproken. Zij hebben zich op hun manier voor de gang van zaken verontschuldigd. Eigenlijk is het van hoger hand, vanuit Brussel bedoel ik, verkeerd ingeschat. Maar ik denk toch ook dat wij wel een beetje hebben doorgedramd om in aanmerking te komen.

Wat zijn nu de meest storende factoren in het geheel?

T: De ergste storende factor is de onzekerheid. Ik voel me nu speelbal. Ik moet maar afwachten wat men met mij wil.

Vroeger had je nog enige 'zekerheid' als je in de krijgsmacht ging werken. Nu lijkt dat omgekeerd. Ik merk juist een grote mate van onzekerheid bij mensen die in het leger werken...

A: Zekerheid heb je inderdaad niet meer.

T: En dat drukt op je...

INTERNATIONAAL

Ik vind het prachtig hier. Deze ervaring had ik niet willen missen.

Natuurlijk, we hebben af en toe een beschieting gehad en hier op het vliegveld toch twee keer hele spannende zaken, maar ik had deze ervaring voor geen miljoen willen missen.

Ik heb mensen van over de hele wereld leren kennen, met ze gegeten, feest met ze gevierd, met ze gehuild en noem maar op. Zo iets maak je in Nederland op een willekeurige kazerne toch niet mee? Hier heb ik een heel zelfstandige functie. Niemand boven je, niemand die aan je kop zeurt.

Als het mogelijk is wil ik nog veel meer internationale ervaring op doen. Ik denk als je dit een keer hebt gedaan, dat je bent verkocht. Volgens mij is Nederland nu te klein voor mij. Ik moet er vaker op uit. Zouden ze ook onderofficieren als UNMO-s uitrusten? Want dat is hier in Cambodja toch ongelooflijk. Al die nationaliteiten, al die mensen die met handen en voeten met elkaar communiceren. Echt internationaal.

WIKLA

TELEVISIE: ZEGEN OF VLOEK?

Een leven zonder televisie is voor de meeste mensen heden ten dage ondenkbaar. Opstaan doen we nog niet met de televisie, in tegenstelling tot veel Amerikanen. Het einde van de dag wordt echter door veel mensen bezegeld met een druk op de uitknop van de afstandsbediening alvorens men het vermoeide lijf te ruste legt. Televisie is een vanzelfsprekendheid geworden. De televisie, de programma's zowel als het medium zelf, zijn echter niet onomstreden. Werd de komst van dit medium aanvankelijk bejubeld, het aantal critici is in de loop der tijden toegenomen. De vraag blijft echter: is de televisie nou een zegen of een vloek?

Het medium televisie en de samenleving waar we nu in leven hebben een soort haat-liefde verhouding met elkaar. Miljoenen mensen in Nederland en vele honderden miljoenen op de gehele aardbol laven zich iedere dag aan de niet aflatende stroom van beeld en geluid die het blauwe oog op ons afstuurt. Televisie is een gewild medium en televisie kijken een belangrijk tijdverdrijf. Bovendien kunnen we door de televisie snel te weten komen wat er overal ter wereld gebeurt, we kunnen het als het ware met eigen ogen zien. De televisie informeert ons over wat er op de wereld gebeurt: de televisie ons venster op de wereld.

■ Veel kritiek

Aan de andere kant krijgt de televisie veel kritiek te verduren. Televisiekijken maakt mensen passief, lui en gemakzuchtig, wordt wel gesteld. De mensen komen hun huis niet meer uit. Waar in gezinnen vroeger nog wel een spelletje ganzenbord of joker werd gespeeld eist tegenwoordig de televisie alle aandacht op.

Ook wordt de televisie verantwoordelijk gesteld voor een hoop ellende en misstanden. Gewelddadige series, vooral van Amerikaanse makelij, zouden een negatieve invloed hebben op de kijkers. Kinderen krijgen er nachtmerries van en volwassenen zouden geweld veel sneller aanvaarden als oplossing van een conflict: minder lang praten, sneller de vuisten gebruiken.

Bovendien geven het televisienieuws en -actualiteiten geen objectief beeld van de werkelijkheid, zo wordt gesteld. Ze leggen altijd de nadruk op incidenten, ook weer vooral als er geweld bij komt kijken. Verder richten de nieuwsmakers zich vooral op elitepersonen, de gewone man of vrouw is zelden nieuws.

■ 'Open het dorp'

De introductie van de televisie is nog maar van recente datum. In de loop van de jaren vijftig maakte Nederland voor het eerst kennis met het medium. Het

zou nog enkele jaren duren voordat er een televisie in vele huiskamers stond.

In 1962 maakte Nederland voor het eerst een marathon-aktie via de televisie mee. Onder leiding van Mies Bouwman werd op 26 en 27 november van dat jaar maar liefst 20 miljoen gulden ingezameld in het kader van de actie 'Open het dorp'. Van het geld werd bij Arnhem een dorp voor invaliden gebouwd, vol aangepaste voorzieningen. Via het medium televisie kon, zo bleek, de barmhartige kant van de Nederlander worden aangesproken. Deze actie vestigde de naam van Mies Bouwman als de Nederlandse televisie-persoonlijkheid

nummer één. Pas onlangs nam ze afscheid. Vele mannen en vrouwen zouden in haar voetsporen volgen en huisvrienden en -vriendinnen worden van miljoenen Nederlanders.

Vanaf de tweede helft van de jaren zeventig gingen steeds meer Nederlanders de televisiewereld nog meer als een levenssechte zien, in kleur. Nu ruim dertig jaar na de uitgebreide introductie van de televisie in Nederland heeft 'dat kastje' en alles wat het onze huiskamer instuurt een centrale plaats in ons leven oververd. Toch is de televisie anno nu heel iets anders dan in de jaren zestig.

In de laatste tien jaar is de ontwikkeling van de televisie een nieuwe fase ingegaan. Daarvoor moesten we het doen met twee Nederlandse netten, terwijl de mensen in de grensstreek naar de Duitse en de Belgische televisie konden kijken. Nu hebben we de keuze uit twintig of meer kanalen waar we de afkomst niet eens van kennen.

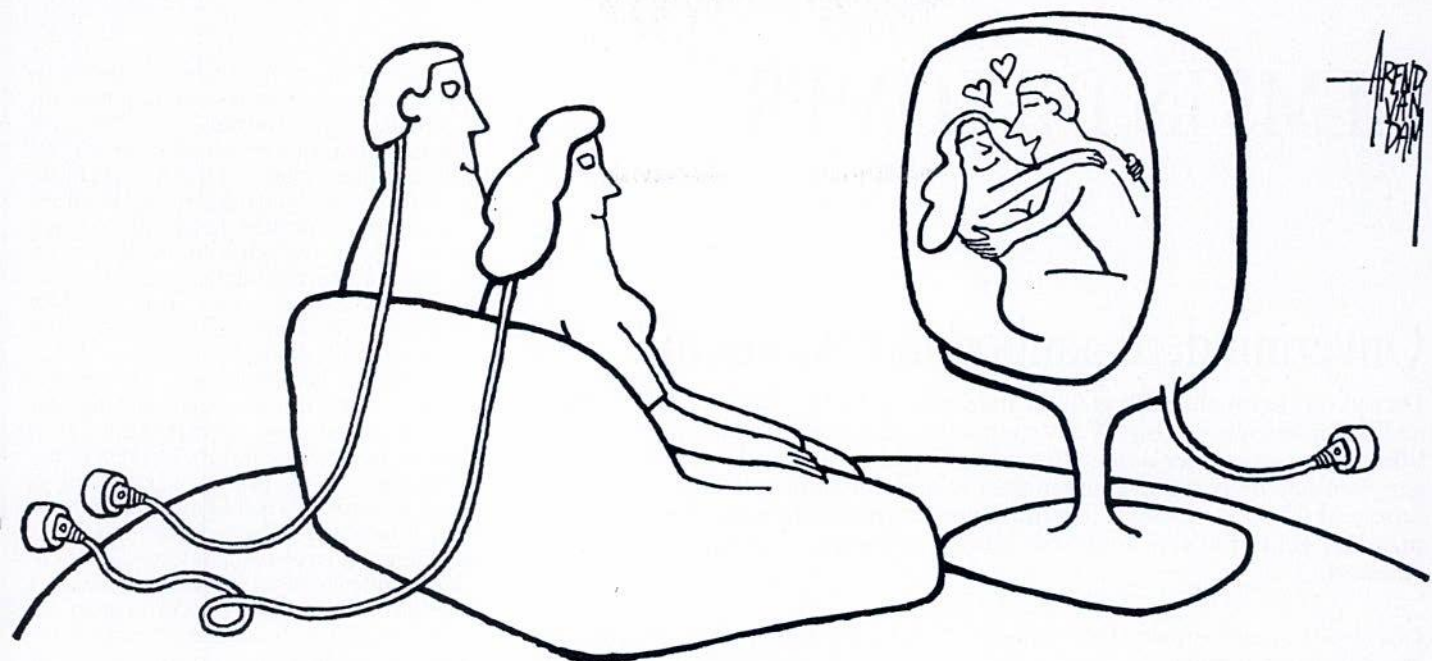
■ Commerciële televisie

Vele nieuwe televisiestations werken commercieel. Ze zenden programma's uit om geld te verdienen. Commerciële televisie verkoopt kijkers aan adverteerders. Hoe meer kijkers, hoe hoger de advertentie-tarieven, hoe hoger de inkomsten.

Commerciële televisiestations gaan uit van het principe 'Give the people what they want'. Een station als RTL-4 richt zich dan ook op de modale kijker, de meest gemiddelde Nederlander. Dat geldt ook voor kanalen als het Engelse Super Channel en het Luxemburgse RTL-Plus, dat zich op Duitsland richt.

Commerciële kanalen brengen meestal meer van hetzelfde. In de Verenigde Staten leidde dit tot een situatie die door Bruce Springsteen onlangs werd getypeerd als "...fifty seven channels and nothing on..."

Specialistische kanalen als MTV en Eurosport onderscheiden zich van andere commerciële kanalen. Zij richten zich op een specialistisch publiek. Eurosport richt zich op sportliefhebbers en trekt daardoor veel adverteerders van sportproducten. Volgens de Engelse professor in de communicatiewetenschap Keith Roe, die onderzoek deed naar het publiek van MTV, slaagt dit muziekstation er in om een groot aantal jongeren uit verschillende landen aan te spreken.

Daardoor trekt MTV adverteerders die op de internationale markt opereren zoals Coca Cola, Braun en Nike.

■ Publieke omroep in nood

De opkomst

van de commerciële zenders heeft de bestaande publieke omroepen in veel Europese landen in moeilijkheden gebracht. Immers de commerciële lokken met hun amusement gerichte programma's de kijkers bij de publieke netten weg.

De Nederlandse omroepen hebben op die manier concurrentie te duchten van RTL-4. Door de opkomst van dit station zijn een aantal omroepen die traditioneel veel amusementsprogramma's brengen, zoals TROS, Veronica en de AVRO, in een soort identiteitscrisis terecht gekomen. Dat geldt in mindere mate voor NCRV, VARA en KRO.

Veel sterren die eerder bij een van deze omroepen werkten zijn door TV-producenten als Joop van de Ende en John de Mol vaak met programma en al overgeplaatst naar RTL-4. Een groot deel van de kijkers verhuisde mee.

Een van de vele vragen die de Hilversumse bestuurders en programmamakers van de publieke omroep nu bezighoudt is welke de bestaansgrond is van de verschillende publieke omroepen.

■ 'De wereld een dorp'

De vraag wat de televisie nu precies met ons en onze wereld gedaan heeft blijft moeilijk te beantwoorden. Zo beweerde de vooral in de jaren zestig gevierde Canadees Marshall McLuhan dat met name de televisie de wereld in een dorp veranderd heeft: 'The global village'. Dat gegeven is veel belangrijker dan datgene wat de televisie uitzendt. De wereld wordt tot een dorp wanneer miljoenen mensen zich rond de buis scharen bij de opening van de Olympische spelen, de finale van het Wereldkampioenschap voetbal of, op iets minder grote schaal, het Eurovisiesongfestival. Als het om het be-

lang van de televisie gaat moeten we volgens McLuhan veel meer naar deze processen kijken dan naar de inhoud: 'the medium is the message'.

Sommigen leggen wel de nadruk op de inhoud van de programma's die worden uitgezonden. Zo noemt de Amerikaanse rapcrew 'Disposable Heroes of Hiphoprisy' de televisie 'the Drug of the Nation'.

Een kind dat heden ten dage opgroeit in de Verenigde Staten heeft voor zijn twaalfde jaar alle ettelijke duizenden moorden zien plegen. De televisie schoot de mens een gewelddadige wereld voor.

■ Geweld zorgwekkend

Mensen krijgen een beeld van de werkelijkheid voorgeschoteld dat maar zeer ten dele iets te maken heeft met de wereld buiten. Tot een vergelijkbare conclusie komt de Amerikaanse communicatiewetenschapper George Gerbner. Volgens hem leren de Amerikaanse kinderen het meest over de wereld van de televisie en niet van hun ouders of van school. Gerbner laat zien dat de televisiewerkelijkheid in de VS door geweld wordt gedomineerd.

De invloed van de televisie op de Amerikaanse samenleving is vergelijkbaar met die van de religie op de Europese samenlevingen pakweg een eeuw geleden.

Terwijl het aantal televisiestations groeit, het aantal uren dat wordt uitgezonden toeneemt en het aantal kijkers ook groeiende is, lijkt ook de ongerustheid over de rol van de televisie groter te worden. Dat leidt vooralsnog niet tot een rem op de groei van het televisieaanbod. Economische wetten lijken te prevaleren boven zorg voor samenleving en cultuur.

Of de televisie een zegen of vloek zal blijken, moet de toekomst uitwijzen.

Bruce Springsteen: "...57 kanalen en d'r is niks op..."

Paul Rutten

FILMS IN DE ZOMER

Onverminderd aanbod in vakantietijd

De tijd dat het met de films maar magertjes gesteld was in de vakantieperiode lijkt definitief voorbij. Weliswaar is het vermaakgehalte tijdens deze vrolijke weken iets hoger dan gedurende de rest van het jaar, maar daar staat tegenover dat in zomerevenementen als openluchtvoorstellingen en speciale repriceblokken de nodige topfilms worden herhaald voor wie ze heeft gemist. De echte filmfan hoeft dus niet op rantsoen, al schijnt de zon nog zo stralend.

Om met de evenementen te beginnen: in het hele land worden wel openluchtvoorstellingen georganiseerd. Het Filmmuseum aan het Vondelpark in Amsterdam biedt bijv. op tien zaterdagavonden, begonnen op 19 juni, gratis voorstellingen, als het goed weer is. In het programma o.a. klassiek Frans en Amerikaans, plus werk van eigen bodem.

Dan is er dit jaar weer van 1 juli tot 12 augustus de traditionele filmzomer, waaraan twaalf steden in ons land meedoen. Het programma bestaat uit reprises van recente en oudere topfilms, plus speciale aandacht voor de films van Robert DeNiro (o.a. *Cape Fear*, *Novecento 1 en 2*, *Mean Streets*) en van regisseur Stanley Kubrick (o.a. *Lolita*, *2001*, *A Clockwork Orange*, *Dr. Strangelove*). Ook worden er op het Schouwburgplein in Rotterdam van 20 augustus tot 6 september openluchtvoorstellingen georganiseerd, o.a. *Apocalypse Now*, *Thelma and Louise*,

Strictly Ballroom, *Urga*, *Hear my Song*. Raadpleeg voor details de filmadders in dag- of buurtbladen.

MADE IN AMERICA

Voorts valt er deze zomer te genieten van een aantal nieuwe films, zoals de verrassende komedie *Made in America*. Whoopi Goldberg koesterde al jarenlang de wens ooit in een romantische film te spelen met een blanke partner. Tot voor kort was dat in Hollywood onbestaanbaar. Een beetje zoenen tussen een blanke acteur of actrice en een zwarte tegenspeler, alla, maar daar bleef het dan ook bij. Gelukkig zijn de tijden aan het veranderen. Zwarte acteurs en actrices winnen nu Oscars, zwarte regisseurs krijgen de mogelijkheid om succesfilms te maken, en door het succes van hun televisie-shows zijn Oprah Winfrey en Bill Cosby de twee bestbetaalde artiesten in Amerika.

Whoopi kreeg dus haar zin, en haar

partner in *Made in America* is een van de populairste blanke acteurs van dit ogenblik: Ted Danson, de held uit *Cheers*. In de film speelt Whoopi de onafhankelijke, trotse Afro-Amerikaanse moeder van een schattige tiener-dochter. Op een dag ontdekt het kind, via een bloedproefje bij een van de lessen op school, dat ze niet de dochter van haar overleden zwarte vader kan zijn. Ze roept haar moeder ter verantwoording en die bekent, dat ze haar dochter via de spermabank heeft gekregen. De computer van dat instituut, waar de dochter vervolgens (wel erg gemakkelijk...) inbreekt, hoest dan een verpletterende mededeling op: de donor waaruit zij is voortgekomen, is een blanke man!

Het kind durft haar moeder nauwelijks met deze feiten te confronteren. De moeder is inderdaad woedend over de fout van de spermabank: ze had nog zo gevraagd om een intelligente, zwarte donor! De dochter gaat op onderzoek uit en ontdekt haar vader: hij blijkt een schreeuwerige autoverkoper die maar moeilijk raad weet met die donkere dochter die hem zo rauw op zijn dak komt vallen. Maar natuurlijk worden alle bezwaren uit de weg geruimd. Sterker nog, de zwarte moeder en de blanke vader raken zelfs verliefd op elkaar. Naar bed is er nog net niet bij, en het vaderschap wordt uiteindelijk zelfs weer op losse schroeven gezet, maar dan is er inmiddels een min of meer gelukkig gezinnetje gevormd.

Regisseur Richard Benjamin heeft dit hete hangijzer nadrukkelijk als een vederlichte komedie gepresenteerd en, op een enkele sentimentele traan na, handhaaft hij die luchtige toon consequent. Maar om de rollen eens compleet omgedraaid te zien, is als fenomeen uit het racistische Amerika toch het aankijken waard. Whoopi Goldberg en Ted Danson halen, gesteund door de schattige Nia Long als het kind, bovendien alles uit hun rollen wat er in zit.

INDECENT PROPOSAL

Minstens zo spraakmakend is de romantische komedie *Indecent Proposal*, waarin Robert Redford de rol van een multimiljonair speelt die bereid is een bankroet jong stel met een miljoen uit de brand te helpen. In ruil daarvoor wil hij de vrouw voor een nachtje huren. De echtelieden moeten er eerst eens over denken, maar uiteindelijk stemmen ze allebei toe. Naderhand beginnen de problemen: de man wordt jaloers, krijgt bovendien last van zijn geweten en het huwelijk dreigt alsnog op de klippen te lopen. Het slot is meer dan moralistisch, wat de film geen goed doet: pas als ze van het besmette geld af zijn, kan het jonge stel weer van elkaar houden.

Ted Danson en Whoopi Goldberg in *'Made In America'*

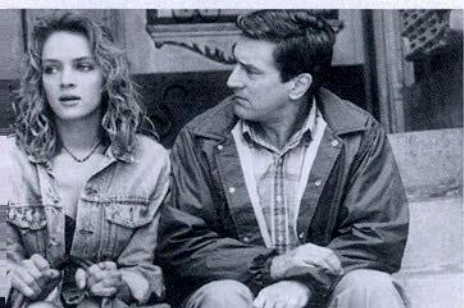

Demi Moore en Robert Redford in 'Indecent Proposal'

Het gezinnetje, ideale hoeksteen van de Amerikaanse samenleving, is gered en de knappe, rijke Redford heeft het nakijken... Wie het gelooft mag het zeggen, want een man zoals Redford hem speelt, hoeft echt niet met flappen te zwaaien om een getrouwde vrouw te versieren, zelfs niet als ze zo leuk en mooi is als Demi Moore. Die hoeft bij wijze van spreken alleen de deur van z'n limo maar open te houden. Woody Harrelson, sukkel uit Cheers, speelt het mannetje dat door het oog van de naald kruipt. Maar goed, al met al is *Indecent Proposal* toch best een lekkere, gestroomlijnde Hollywoodproduktie waar je, als je niks anders te doen hebt, heel goed van kunt genieten.

MAD DOG AND GLORY

Hetzelfde gegeven, maar dan anders, wordt gebruikt in *Mad Dog and Glory*. Bill Murray speelt een gangster, die op een dag verzeild raakt in een overval. Robert DeNiro is de politieman die hem het leven redt. Uit dankbaarheid stuurt de crimineel de welfremde agent een schattig meisje op z'n dak, dat hij een weekje mag houden. Maar na de eerste stroeve kennismaking vallen de cop en

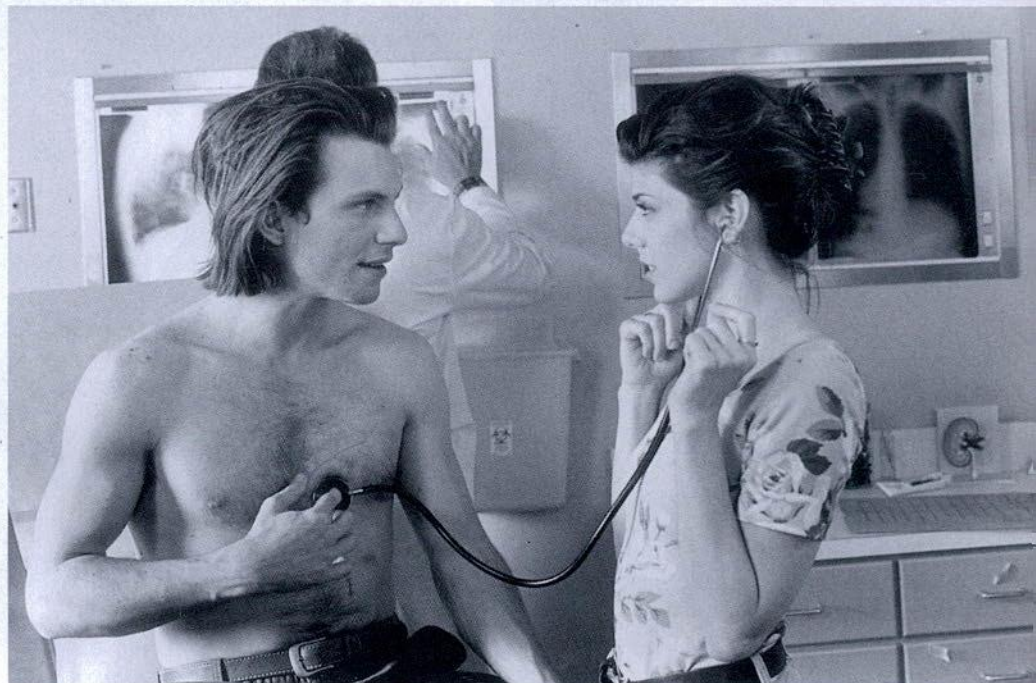

Uma Thurman en Robert DeNiro in 'Mad Dog and Glory'

het logetje hevig op elkaar en dan wil ze natuurlijk niet meer weg. Hoewel het een dubieus gegeven is, worden de rollen zo geestig en tegelijk roerend gespeeld, dat de film als geheel een stuk aardiger en eerlijker overkomt dan *Indecent Proposal*. Naast DeNiro en Murray weet nieuwkomer Uma Thurman, op blote voeten bijna een halve kop groter dan haar minnaar, zich prima te handhaven. Let vooral ook op de vele bijrollen die het verhaal nog eens extra opluisteren.

UNTAMED HEART

Zò verschrikkelijk goedkoop en sentimenteel dat het weer leuk wordt is het

romantische drama *Untamed Heart*, waarin kersverse Oscar-winnares Marisa Tomei de vrouwelijke hoofdrol speelt. Ze is een naïeve serveerster die voortdurend op het verkeerde soort kerels valt. Als ze op een avond in het park tenauwernood uit de klauwen van twee aanranders wordt gered door de bodenwasser uit het restaurant waar ze werkt, ontdekt ze dat het Geluk soms in een onverwacht hoekje kan zitten. Maar juist als ze besloten heeft dat ze het de rest van haar leven wel naast deze zwijgzame jongen met z'n oprechte inborst aandurft, bezwijkt hij aan een ernstige hartkwaal waar hij al sinds zijn jeugd aan lijdt... De film is een ongegeneerde 'tearjerker', maar wel van een lekker soort. Kijk niet naar de buitenkant, al het moois zit bij de meeste mensen van binnen, daar komt het zo ongeveer op neer.

In Amerika, waar meisjes van tien jaar al aan de lijn doen, en een neuscorrectie op je achttiende verjaardag een heel normaal kado is, is 't geen overbodige luxe om daar weer eens op te wijzen. De noble jongen met het zwakke hart is een aardig rolletje van Christian Slater.

IN THE SOUP

In de stijl van Jim Jarmush en, zij het iets minder zwartgallig, van de Fin Aki

Christian Slater en Marisa Tomei in 'Untamed Heart'

Jennifer Beats in 'In the Soup'

Kaurismaki, ontrolt zich de komedie *In the Soup* van Alexandre Rockwell. Hoofdpersoon is een jonge knul die een filmscript heeft geschreven, maar natuurlijk geen cent heeft om zijn film te maken. Uiteindelijk zet hij een advertentie. Er reageert een aimabele, maar aan alle kanten malafide, oudere man die weliswaar makkelijk aan geld kan komen, maar via wegen die de jonge regisseur-in-spe nou niet al te plausibel voorkomen. Maar zijn mooie buurvrouw is bereid een rolletje te spelen, ze is zelfs bereid om met hem uit eten te gaan, dus waar zeurt hij over. *In the Soup* is typisch een film voor de geoefende fijnproever die je met geen tien paarden naar een film van Arnold Schwarzenegger of Sylvester Stallone zou krijgen. De goede verstaander weet genoeg...

THE ASSASSIN

In *The Assassin* speelt Bridget Fonda, dochter van Peter Fonda en dus nichtje

Bridget Fonda in 'The Assassin'

van Jane, een zware hoofdrol. Ze is een van de meest gevraagde jonge actrices van dit ogenblik, en niet voor niks. De film is een 'remake' van de Franse futuristische thriller *La Femme Nikita*, die een enorm succes was.

Een groepje junks overvalt een apotheek. Ze worden betrapt, een aantal sneuvelt in de confrontatie met de politie. Het enige meisje van het gezelschap wordt door de agenten meegenomen. Ze kan kiezen: afkicken en dan voor de overheid gaan werken als scherpshutter, of alsnog doodgaan. Ze ontpopt zich als een weerbarstige maar begaafde leerling-moordnares. Uiteindelijk mag ze weg. Ze ontmoet een jongen en zet een romantisch huishoudentje op. Maar af en toe gaat de telefoon en moet ze er voor een klusje op uit. Haar jonge minnaar weet niets van haar verleden af. Hoewel het verhaal in z'n gewelddadigheid niet vrolijk stemt, moet gezegd worden dat de Amerikaanse versie van het Franse origineel er schitterend uitziet en dat Fonda zich voorbeeldig van haar taak kwijt. En de rol viel fysiek niet mee. 'Dat vond ik juist heel leuk', aldus de actrice. 'De vrouw die ik speel, doet allerlei dingen die tot nu toe aan mannelijke acteurs waren voorbehouden...' Andere rollen spelen o.a. Gabriel Byrne, Dermot Mulroney en Anne Bancroft.

PETER'S FRIENDS

Van Britse bodem komt *Peter's Friends* van Kenneth Branagh, waarin hij de formule van *The Big Chill* naar zijn hand zet. Een groepje voormalige studenten komt na jaren weer bij elkaar op het landgoed dat een van hen van z'n vader heeft geërfd. Na de eerste onstuijme begroetingen volgt al snel het demasqué: de meesten hebben niet bereikt wat ze hoopten, of lijden anderszins onder de klappen die het leven pleegt uit te delen

als men zich eenmaal volwassen waant. Helaas heeft Branagh er een wat oubollig, gedateerd geheel van gemaakt. Niet onaardig om naar te kijken, maar veel zwakker dan *The Big Chill* indertijd was. Emma Thompson, Stephen Fry en Hugh Laurie spelen ook mee, evenals Branagh zelf en van zo'n cast verwacht je nu eenmaal meer vuurwerk. Zelfs het dramatische en zeer actuele slot kan daar niet veel aan verhelpen.

TRESSPASS

De Amerikaanse film *Tresspass* werd lange tijd op de plank gehouden om de gemoederen in Amerika niet nog meer te verhitten, toen daar de rellen uitbraken naar aanleiding van de affaire-Rodney

Ice T (links) en Ice Cube in 'Tresspass'

King. Wie de film nu bekijkt, begrijpt heel goed waarom: Walter Hill schetst een genadeloos beeld van een groep jonge zwarten die een vervallen en verlaten flatgebouw bewonen. Twee hebzuchtige brandweerlieden die op het spoor zijn gekomen van een religieuze goudschat die zich daar moet bevinden, gaan het gebouw binnen en worden geconfronteerd met een strak georganiseerd klein leger dat volgens eigen regels en wetten

Kenneth Branagh, Emma Thompson en Stephen Frye in 'Peter's Friends'

leeft. De film is zeer vakkundig gemaakt, en vooral de zwarte rappers Ice Cube en Ice T spelen uitstekende rollen. Als tijdsbeeld laat de film niets aan duidelijkheid te wensen over.

CLIFFHANGER

In *Cliffhanger* geeft Sylvester Stallone zijn vele fans weer waar voor hun geld. Hij speelt een lid van een reddingsteam in de bergen. Als zijn vriendin verongelukt is, durft hij tijdelijk niet meer naar boven (n.b.: Stallone heeft ook in werkelijkheid hoogtevrees!). Maar de omstandigheden dwingen hem natuurlijk toch, als er een misdadig groepje vliegtuigkapers moet worden overmeesterd. Wat dan volgt is een serie adembenemende

Sylvester Stallone in 'Cliffhanger'

stunts die, zo onderstreept regisseur Renny Harlin nadrukkelijk, allemaal puur natuur in de Italiaanse Alpen zijn gefilmd. Vooral om die spectaculaire scènes is de film de moeite waard.

SWING KIDS

In *Swing Kids* komt een fenomeen aan de orde waar ik persoonlijk nog nooit van had gehoord. In het Duitsland van voor de Tweede Wereldoorlog schijnen veel middelbare scholieren zich tegen het aanstormend nazisme te hebben verzet door nadrukkelijk Amerikaanse muziek te draaien en daar op een zeer Amerikaanse manier op te dansen. De twee hoofdpersonen, gezworen kameraden, kunnen niet om de politieke situatie die hen insluit heen. Ze moeten zich aansluiten bij de Hitler-Jugend. Maar doordat de een zich daar innerlijk steeds tegen blijft verzetten, terwijl de ander het almaar mooier begint te vinden, komen

de vrienden uiteindelijk lijnrecht tegenover elkaar te staan. Ondanks de zeer Amerikaanse visie op de situatie, is de film toch curieus genoeg om aandacht aan te besteden. En ook omdat de veelzijdige Brit Kenneth Branagh in een klein rolletje bewijst hoe bedrieglijk aardig een hoge Nazi kan overkomen. Christian Bale en Robert Sean Leonard spelen de vrienden.

Christian Bale in 'Swingkids'

RED ROCK WEST

Een leuk, ironisch thrillertje tot slot: in *Red Rock West* krijgt de berooide maar in-fatsoenlijke Nicolas Cage, abusievelijk voor huurmoordenaar aangezien, een bom geld aangeboden als hij de vrouw van de sheriff uit de weg wil ruimen. Hij rijdt naar haar huis, waar de vrouw hem het dubbele biedt als

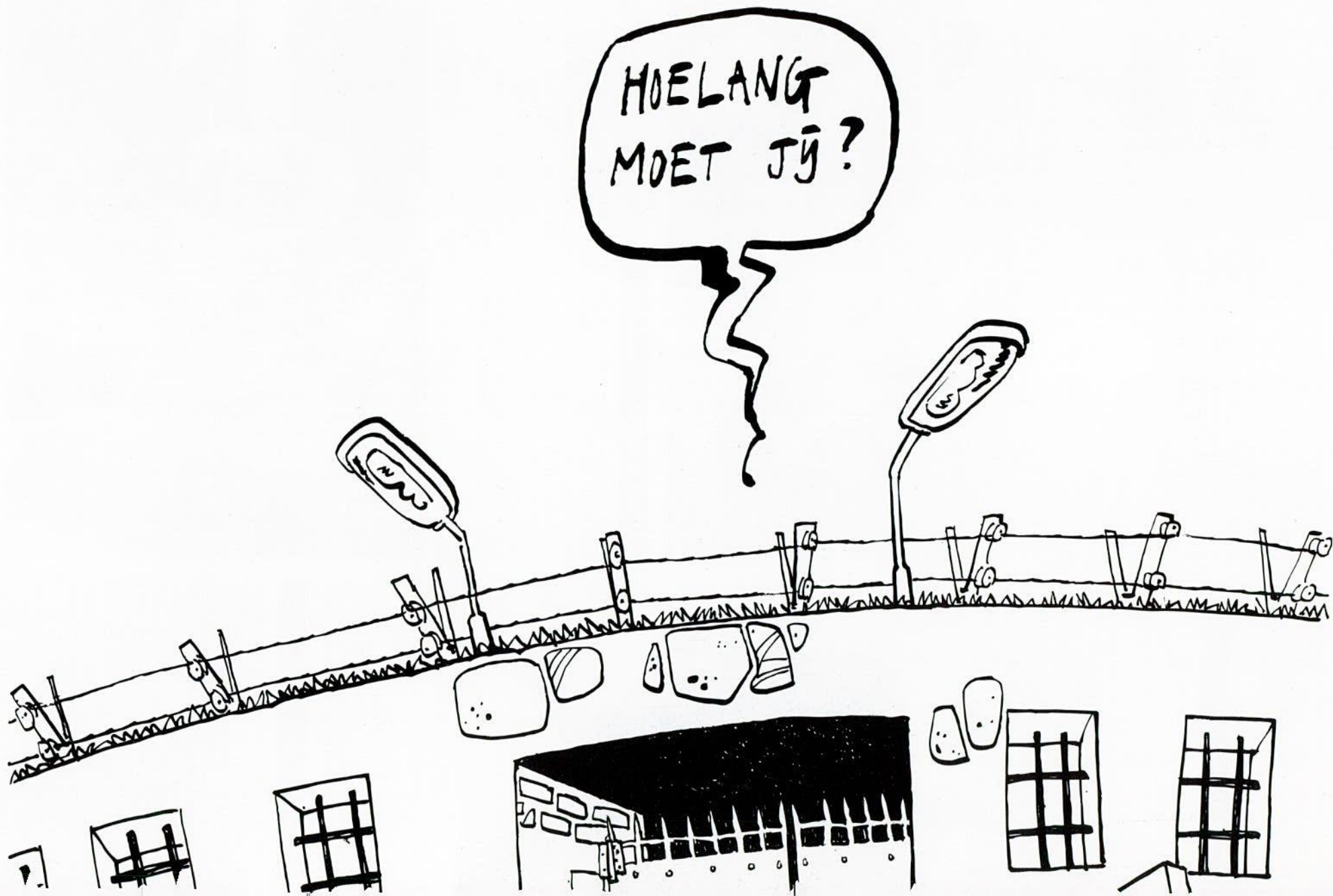
Sara Flynn Boyle in 'Red Rock West'

hij haar van haar echtgenoot af helpt. En dat terwijl hij alleen maar kwam om de boel uit te praten. Op dat moment verschijnt de echte hitman, die absoluut geen scrupules kent... De film noir-achtige sfeer van het verhaal is goed getroffen en met mafkees Cage in de hoofdrol, Dennis Hopper als de killer en de mooie Sara Flynn Boyle als de door de wol geverfde vrouw, valt er een boel te grinniken...

Leonore van Opzeeland

rene
nauter

HET HUMANISTISCH VREDESBERAAD

Het HVB bestaat uit een groep mensen, die zich tot doel stellen contacten te onderhouden met en het mobiliseren van die mensen binnen de humanistische beweging (danwel daarmee sympathiseren), die geïnteresseerd zijn in de vraagstukken van oorlog en vrede. Ze hebben zich georganiseerd in de stichting 'Het Humanistisch Vredesberaad'.

Deze stichting stelt zich ten doel:

- het ondernemen van studies en het doen van aanbevelingen;
- het organiseren van conferenties;
- het bevorderen van publikaties, zelfstandig zowel als in samenwerking met (humanistische) instellingen of organen;
- het vormen van gespreksgroepen;
- het organiseren van of het deelnemen aan demonstraties;
- het onderhouden van contacten met andere organisaties, instellingen en personen die zich bezighouden met vraagstukken van oorlog en vrede.

In de afgelopen jaren heeft het HVR zich verdienstelijk gemaakt op vele terreinen, waarvan de betrokkenheid bij het organiseren van 'de twee grote vredesdemonstraties in Amsterdam en Den Haag' waarschijnlijk de meeste bekendheid geniet. Nadat het kernwapenvraagstuk wat naar de achtergrond is verdrongen bleef er toch nog een veelheid aan werkzaamheden over waarmee aan de slag werd gegaan.

Onlangs organiseerde het HVB een studiedag over 'Militaire Interventie en Gedeelde Veiligheid'. De konklusies en aanbevelingen zullen menig EGO-lezer interesseren. Daarom volgt hieronder een verkorte samenvatting van de rapportage over die dag.

■ Konklusies studiedag

1. Voordat de Nederlandse overheid militairen beschikbaar stelde voor zogenaamde peace-keeping operatie van de VN (UNPROFOR) in voormalig Joegoslavië, heeft zij zich in onvoldoende mate vergewist van de haalbaarheid van de na te streven doelen. Hierdoor bleef een begrip als 'aan-

vaardbaar risico' onduidelijk en de betekenis ervan moest dan ook voortdurend worden bijgesteld.

De na te streven doelen werden overigens door de VN-Veiligheidsraad zelf niet duidelijk aangegeven, met als gevolg dat voortdurend achter de afschuwelijke, mensonterende gebeurtenissen werd aangelopen. Bovendien heeft een veel te vroege erkenning van afzonderlijke delen van het uiteenvallende Joegoslavië de 'peace-keeping'-operatie vanaf het begin gefrustreerd. En feitelijk is van 'peace-keeping' al geruime tijd geen sprake meer. Toch tracht de VN hiermee politieke oplossingen te vinden, zonder dat deze voor alle betrokken partijen min of meer aanvaardbaar zijn. Hierdoor is er een ontwikkeling gaande naar 'peace-enforcing', waarin oplossingen afgedwongen moeten worden. Er kunnen dan situaties ontstaan, waarin iedere VN-militair gegijzeld kan worden, enz.

2. De eerste uitzendingen gingen gepaard met onvoldoende toerusting van de militairen, zowel materieel als psychisch, waardoor dezen onnodig

Al diegenen die EGO wel eens inzien of lezen, weten dat er een Humanistisch Geestelijke Verzorging (HGV) is binnen de krijgsmacht, waar mensen uit die krijgsmacht terecht kunnen als ze met vragen of problemen zitten. Dit gaat vooral op voor allerlei persoonlijke aangelegenheden.

Voor sommigen binnen de krijgsmacht kan er een behoefte zijn aan meer dan uitsluitend een persoonlijk gesprek of individuele begeleiding met een geestelijk verzorger/ster. Men kan bijvoorbeeld geïnteresseerd zijn in groeps gesprekken met collega's of maten over het uitwisselen van ervaringen, maatschappelijke, politieke of levensbeschouwelijke onderwerpen, enz. Die geïnteresseerden kunnen inschrijven op een conferentie van de HGV. Zulke GV-conferenties worden gehouden in Het Coornherthuis te Zeist. En voor de mensen die eigenlijk nog meer willen, bijv. zelf iets doen of iets schrijven bestaat er de weg van aansluiting zoeken bij die organisatie of club waar je je het meest mee verwant voelt of betrokken op bent. Zo is het misschien niet ieder bekend dat enkele vaste medewerkers van EGO oud-lezers/ex-dienstplichtigen zijn die het zinvol en leuk vonden hun gedachten op papier te zetten voor publicatie.

In dat licht van zelf actief worden willen wij graag het Humanistisch Vredesberaad (HVB) hier onder de aandacht brengen.

JdB

aan risico's werden blootgesteld.

De uitgezonden militairen werden aanvankelijk geworven met geruststellende bewoordingen. Zij behoefden derhalve slechts licht bewapend te worden, danwel ongewapend en praktisch onbeschermd hun diensten te verrichten. Dit alles vanuit de redenering dat VN-militairen gerespecteerd zouden worden door alle partijen. De praktijk leerde echter snel dat geen van die partijen er voor terugdeinst om VN-militairen onder vuur te nemen, te gijzelen of te bedreigen. Bovendien worden dezen geconfronteerd met gruwelen, die vergelijkbaar zijn met de ergste die de mensheid kent. Dit leidt dan weer tot een spanning tussen militaire discipline en persoonlijk verantwoordelijkheidsgevoel. Dat de Nederlandse overheid dan vervolgens haar eigen mensen in de kou

Daar was je gewoon één met de bevolking.

Je moest contacten leggen, je mengen onder het volk, ze vertrouwen geven. En hier, hier dragen we zelfs op de markt een vest en ons wapen. Nee, Libanon zal ik me blijven herinneren als een echte vredesmissie. Cambodja?

Ik weet het niet, de toekomst zal het leren.

Niet dat ik het hier niet naar mijn zin heb, dat niet.

Maar dit half jaar duurt langer dan een jaar Libanon.

WIKLA

LIBANON

Als waarnemer zat ik een jaar in Libanon. Een situatie die niet te vergelijken is met hier.

Ik was daar dus UNMO, alleen de vergoeding was toen nog niet zo riant. Eigenlijk verwachtte ik een zelfde iets. Een beetje argeloos misschien, maar toch.

Het pakt echter heel anders uit. Hier ben je gewoon een onderdeel van het bataljon.

Niks geen vrijheden, niets geen leuke dingen.

Af en toe vraag ik me wel af of dit een vredesmissie is.

We lopen in scherfwerend vest, hebben wapens bij de hand.

Het blijft vreemd, na die Libanon-ervaring.

laat staan, wanneer zij in haar ogen niet de juiste beslissing nemen, is ronduit zorgwekkend.

■ Preventieve vredesopbouw

Bovenvermelde twee conclusies zijn zoals gezegd slechts een beknopte samenvatting van een veel uitgebreidere rapportage. Feitelijk zal voor de lange termijn door de VN in samenspraak en coördinatie met regionale veiligheidsorganen, een beleid ontwikkeld moeten worden dat meer is gericht op geweldpreventie. Als gevolg van het voornamelijk denken vanuit militaire opties dreigen conflicten voortdurend uit de hand te lopen. Dit is kenmerkend voor de internationale politieke situatie na het tijdperk van de Koude Oorlog. Moderne conflicthantering vereist een anticiperende, preventieve en geweldloze benadering. Daarop dienen beleid en structuren te worden afgestemd. In wezen komt dit neer op een verdere uitwerking en

concretisering van de begrippen 'preventive diplomacy' en 'peace-building', zoals beschreven in 'An Agenda for Peace' van de secretaris-generaal van de VN Boutros Ghali. Deze zouden moeten uitmonden in een alomvattend concept van Preventieve Vredesopbouw.

Een, op basis hiervan, uitgewerkt beleid zal de inzet vereisen van geheel andere methoden en van mensen met een veel bredere, niet-militaire, opleiding.

Jan den Boer
Rein Heijne

Mocht bovenstaand artikel aanleiding vormen om meer te willen weten of om aan activiteiten deel te nemen, neem dan eens contact op met het HVB, te bereiken onder tel.nr. 010-4049148 (Rein Heijne) of tel.nr. 03210-18934 (Jan den Boer). Het is beslist niet noodzakelijk om lid te zijn van een humanistische organisatie om binnen het HVB actief te willen worden.

?

VRAGEN STAAT VRIJ

'Ik heb recht op...'
Een vaak gehoord zinnetje.
Het vervolg van dat zinnetje kan van alles zijn:

vrije tijd,
werk,
opleiding,
uitkering,
ontspanningsmogelijkheden,
medische verzorging,
hogere wedde.

Vaak hoor ik ook:
'Ik heb recht op...':

aandacht,
liefde,
warmte,
geborgenheid,
een thuis.

In de eerste reeks gaat het over rechten die omschreven staan in regels, voorschriften, wetten.

In de tweede reeks hoor ik: 'Ook ik verlang toch zo naar een beetje...'

Vind jij ook dat we in het spraakgebruik slordig omgaan met dat zinnetje: 'Ik heb recht op...'

Vind jij ook dat geen mens liefde, aandacht, geluk op kan eisen als recht? Maar dat je geluk hebt als je van deze zaken een beetje krijgt?

Steven

De oplossing van de zandloper in het juninummer luidt: 1-verloten, 2-toveren, 3-voeren, 4-reven, 5-even, 6-een, 7-en, 8-e, 9-re, 10-ren, 11-aren, 12-garen, 13-vragen, 14-vergaan, 15-aangever.

Hierbij een viertal visitekaartjes, waarbij het beroep van deze mensen kan worden gevonden door alle letters van naam en woonplaats in een andere volgorde te zetten.

R. Wolba
Uden

N. Visnu
Mali

R. Stefie
Kamen

L.V. Errep
Steeg

VADERLAND

Het lijkt alweer een woord uit de vorige eeuw: vaderland. Toch werd het gebruikt door een sergeant-majoor in zijn woord van welkom binnen de krijgsmacht. Hij stelde best te begrijpen dat we militair waren geworden om carrière te maken. Maar niet op de laatste plaats was het toch ook om de inzet voor het behoud van koningin en vaderland. Uiteraard sprak geen enkele recruit hem tegen. Dat hij met de koningin ons staatsbestel en met het vaderland het stukje grond bij de Noordzee bedoelde drong eigenlijk tot niemand door.

Een andere sergeant-majoor stelde enige jaren later: 'Aan de vijand zijn stukken verzonden geworden, waarin de vijand wordt medegedeeld geworden, dat het verder geen zin meer heeft het vaderland binnen te vallen tussen des vrijdags zeventien-nul-nul uur en des maandags nul-negen-nul-nul uur, daar dan niet op enige weerstand van betekenis behoeft te worden gerekend te worden.' Dat was

majoor Kees, de succesvolle creatie van Paul van Vliet.

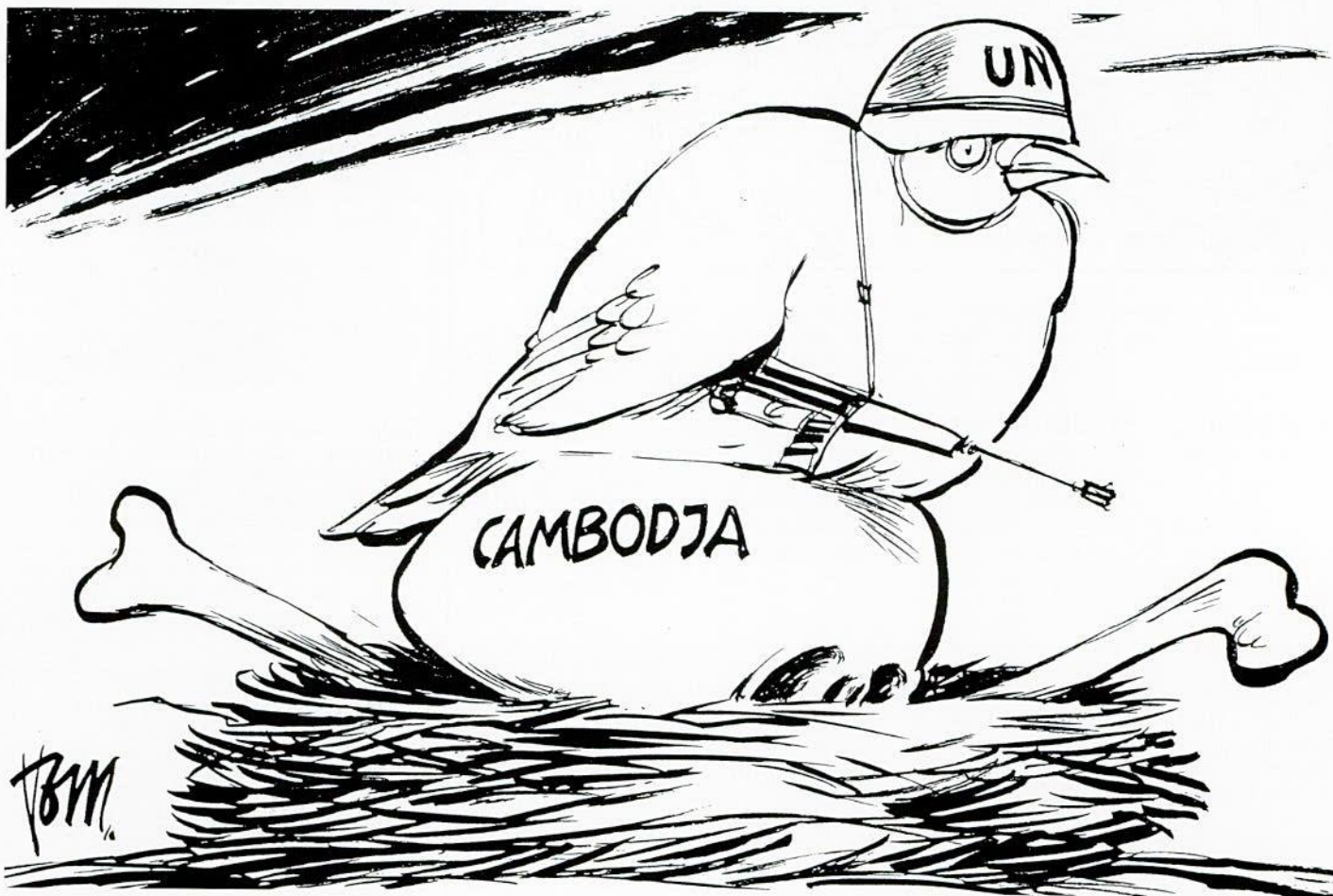
Het is allemaal voltooid verleden tijd die opvattingen over het vaderland, zowel van majoor Kees, als van de sergeant-majoor op de eerste dag in de kazerne. Nu worden mooie woorden gesproken bij het vertrek van militairen naar plaatsen ver buiten de landsgrenzen, om een vredestaak te gaan verrichten. Ook al is de taakstelling ingrijpend gewijzigd, het blijft de vraag of ook deze woorden doordringen tot de betrokken militairen.

Tussen het uitvoeren van een vredestaak en het daadwerkelijk deelnemen aan een oorlog, ligt weliswaar een politieke beslissing. Maar zo'n besluit is afhankelijk van allerlei invloeden. De realiteit is dan ook weer ongetwijfeld dat de huidige militair na afloop het gevoel heeft misleid te zijn. Na de politionele acties in het voormalige Nederlands-Indië is dat

voor velen duidelijk geweest, tot in lengte van jaren. Later hebben ook Amerikaanse en Russische militairen dat ervaren na Vietnam en Afghanistan. Om deelname aan een conflict te stimuleren, worden alle middelen ingezet. Zoals bij de inval in Koeweit het bericht dat militairen van Irak de baby's uit de couveuses gooiden om die apparatuur naar Bagdad te vervoeren. Later blijkt dat het een verzonnen bericht was.

De Nederlandse beroepsmilitair kan niet weigeren deel te nemen aan welke oorlog waar dan ook, als de politiek daartoe een besluit neemt. Deelname aan die oorlog is een onvoorspelbare zaak, voor zowel de politicus als de militair. Alleen de laatste loopt de kans de hoogste prijs te moeten betalen. De politicus heeft alleen te maken met de prijs van de militaire operatie in verhouding tot het economisch belang van het vaderland.

Cor Out

HET THUISFRONT

“Soms moet je jezelf ergens uitnodigen”

Het zal je maar gebeuren. Je hebt trouwplannen gemaakt voor 7 mei 1993, alles is geregeld en net na nieuwjaar krijgt je aanstaande het bericht, dat hij over drie weken voor een halfjaar naar Cambodja moet.

Dat overkwam Sylvia van der Meijden, tandartsassistente op de van Ghentkazerne in Rotterdam en echtgenote van Giel van der Meijden, sgt-majmarns, geplaatst in Pnom Penh. Raadsman Mart Vogels had een gesprek met haar.

Sylvia: “Ja, dat kwam wel als een verrassing. Hij zou in juni naar Cambodja gaan, maar het werd nu 26 januari.

Eerst was er teleurstelling. Je verheugt je natuurlijk toch op zo'n dag, hebt allerlei plannen gemaakt en dat gaat allemaal ineens niet door.

We hebben besloten toch maar eerder te trouwen. Uiteindelijk is dat drie dagen voor Giel's vertrek gebeurd, zo tussen het pakken en de vaccinaties door.

Er moet dan ineens zoveel gebeuren in die paar weken tijd. Het feest geven we wel wanneer hij terug is uit Cambodja. Nu stond ons hoofd er niet naar.”

■ Typerend verhaal

Het verhaal van Sylvia en Giel is typerend voor de militair en zijn achterban in deze tijd van herstructurering van het leger. Snelle inzetbaarheid, flexibiliteit en mobiliteit zijn de kenmerken van de nieuwe krijgsmacht. De huidige deelname van de VN-vredesmachten in het voormalige Joegoslavië (1050 man) en Cambodja (850 man) passen binnen de nieuwe taakstelling.

Voor de betrokken militairen zijn de veranderingen groot. Optreden in risico-

gebieden over de hele wereld, veelal samenwerkend in multinationale eenheden. Een grote verscheidenheid van taken moet worden verricht, van vredeshandhaving en het gewapend afdwingen van vrede tot het meewerken aan projecten van ontwikkelingsamenwerking.

Veel wordt gevraagd van de aanpassingsmogelijkheden van het defensiepersoneel. Ook de lange duur van uitzendingen, veelal zes maanden, is voor veel militairen en hun gezinnen nieuw.

Het thuisfront moet ook met de nieuwe situatie leren omgaan.

Sylvia: “Het is voor mij wel vreemd om alleen te zitten. De eerste weken waren het moeilijkst. Alleen eten, 's avonds alleen zitten, alleen op visite. Iedereen zegt wel: 'kom maar op visite', maar je kunt niet alsmaar je huis uitlopen. Je moet het op jezelf vinden. Je eigen plannen maken en soms jezelf ook eens ergens uitnodigen.”

Naast het voor een poos zonder de partner moeten doen, speelt voor het thuisfront de ongerustheid over de veiligheid van de militair. Alle aanleiding dus om

Sylvia en Giel van der Meijden

voor de thuisblijvers voor een passende ondersteuning te zorgen.

Bij de Koninklijke Marine is al geruime tijd ervaring met een thuisfrontorganisatie. De Koninklijke Landmacht is onlangs ook begonnen met een eigen thuisfrontcomité.

Bij het Korps Mariniers is vanaf het vertrek van de eerste shift in juni '92 naar Cambodja, in goede samenwerking tussen de personeelsdienst van de Groep Operationele Eenheden Mariniers in Doorn, de Maatschappelijke Dienst Defensie en de Geestelijke Verzorging een 'Thuisfrontcomité Cambodja' gevormd voor alle daar gelegerde Nederlandse militairen.

■ Lotgenoten

Goed ondersteund vanuit het Korps is het vooral een organisatie voor en door het thuisfront zelf, die voor steun, telefonische opvang, informatie door middel van een nieuwsbrief en de mogelijkheid tot onderling contact zorg draagt.

Lotgenoten, mede-thuisfrontleden, begrijpen immers het beste wat zich gedurende zo'n periode voordoet en vooral wat het vraagt. En dat het veel vraagt moge duidelijk zijn.

Op de achtergrond is dan ook professionele hulpverlening vanuit de Maatschappelijke Dienst Defensie en de diensten Geestelijke Verzorging beschikbaar. De draagkracht en de motivatie van het thuisfront voor de 'goede zaak' zijn nu doorgaans groot. Of bij een veelvuldig uitzenden, zoals voorzien in de nota van de Minister van Defensie, de belasting voor militairen en achterban niet té groot wordt moet men zich ernstig afvragen.

Minder uitzenden of meer personeel is de afweging die de politiek dan zal moeten maken.

Wat Giel en Sylvia betreft, die vieren in juli hun huwelijksreis in Thailand.

Mart Vogels

DE VERBEELDING AAN DE MACHT

Een bezoek aan het fotofestival in Naarden

Toen ik op een mooie meidag van het station Naarden-Bussum naar Naarden-Vesting fietste om het fotofestival te bezoeken, peddelde ik langs een klein hertepark. De hertjes dartelden door de wei en toen er een mevrouw met een zak brood aan het hek kwam staan, huppelden ze op haar af. Plotseling schudde de ongeduldige de zak uit boven de reikende smoeltjes van de lieve beestjes, waardoor de broodkorsten via ogen en tussen oren op de grond vielen. De hertjes moesten hun best doen om tussen de graspollen hun begeerde brood te vinden.

Op dat moment werd ik afgeleid door een sneeuw witte pauw die met uitgezette veren achter de bambi's stond te pronken. Niet vreemd dat de pauw het symbool van de trots is geworden. De witte krans draaide met mijn fietsbocht mee. Zou de vogel het voor mij doen? Toch eens opletten op de terugweg vanavond. Hoewel, als je een mysterie aan een teugel mee wilt voeren, stribbelt het tegen en verwaait het.

Nee, die pauw bracht mij alvast in de stemming voor het fotofestival. Want is er één kunstvorm te noemen die de pronkzucht meer stimuleert dan fotografie? Wethouder Hekking uit Juinen weet er alles van. Wie op de foto wil, moet op de voorgrond treden. Ik werd in Naarden-Vesting overladen met foto's. Het waren er zoveel, dat ik op een bepaald moment door de bomen het bos niet meer zag, of zoals hertjes zeggen: tussen de pollen de broodkruim niet meer vond.

■ Veel exposities

Het tweejaarlijks fotofestival in Naarden-Vesting trekt altijd veel bezoekers. (In 1989 12.500, in 1991 20.000. Op dit moment (eind mei) is de verwachting van de organisatoren voor dit jaar : 25.000/30.000 bezoekers.) De organisatoren doen dan ook al sinds 1989 hun uiterste best het stadje volledig te laten overspoelen door foto's. Alle fotohandelaren deden mee met een of ander project en op alle vestingmuren aan de buitenkant van Naarden hingen levensgrote foto's: als je de stad binnenkwam werd je er direct mee geconfronteerd. In het stadje zelf waren diverse buitenexposities te zien en in elk respectabel openbaar gebouw was een fototentoonstelling ingericht.

Rond de Grote Kerk was een tentoonstelling van sportfotografen, die de werkgroep in samenwerking met Mart Smeets selecteerde. Uitgeputte Samoerai van Zilveren Camera winnaar Hans van Heus en rijen sporters door Utrechts Nieuwsblad fotograaf Michael Kooren. Buiten in de Utrechtse Poort hingen foto's van Esther Kroon, een vorig jaar op 25-jarige leeftijd overleden veelbelovende fotografe. Haar kinderfoto's, als een hommage door vrienden en familie bijeengezocht, zijn heel bijzonder. Esther Kroon fotografeerde de kinderen niet

van bovenaf - zoals volwassenen meestal doen, omdat het hun 'natuurlijke' houding is ten opzichte van de jeugd - maar van onderaf, zodat de kinderen veel groter, imponanter en sterker lijken dan ze zijn.

■ Waarheid

De sigarenman in Naarden, waar ik

Trouw kocht omdat die krant een grote fotobijlage bij het festival uitgaf (de organisatoren wisten een stroom van publicaties op gang te brengen) zei me: 'Ik zou bijna niet geloven dat het waar is, al die soesa in Naarden. Je kent het dorp niet terug. Maar het zijn foto's, dus het zal wel waar zijn.' Daarmee raakte de man een kern die volgens mij veel foto-

Esther Kroon: Kinderportretten

Henk Visscher/RD: Olieramp bij de Shetland-eilanden

grafen aan hun toestel kluistert: wat op de foto staat is waar. Het is vastgelegd licht, dat werkelijk geschenen heeft. Als ik een fototoestel bij me had gehad dan had ik de pauze kunnen knippen (want fotograferen kan ik niet) om te laten zien wat ik zo mooi aan het beest vond. Ik had ook de onhandige broodsmijster kunnen fotograferen, om haar

Lex van Rossen: David Bowie

aan te klagen bij de dierenbescherming.

Fotografen hebben verschillende functies in de samenleving. Dat werd in Naarden maar weer eens al te duidelijk. Rudy Kousbroek die bij de opening van het festival sprak, noemde de fotografie 'duivelskunst'. 'Als er geen fotografie zou bestaan,' zo hield hij zijn publiek in

Niels van Iperen: Faith No More

de Grote Kerk voor, 'dan zou ons heel wat ellende bespaard zijn gebleven. We zouden geen gruwelijke oorlogsbeelden, milieurampen en epidemieën tot ons hoeven nemen. Bovendien zouden we niet gestoord zijn door de misère van de modieuze naïepeerij die in de fotografie welig tiert. En ik had geen rede hoeven houden, en zat nu lekker thuis. Maar wacht u voor fotografie die zich aanstelt. Als fotografen spreken van fotowerken of, nog erger van fotokunst.'

De Naarder tentoonstellingsmakers hadden zich geen betere spreker kunnen wensen, want er is weinig 'onzin' te zien, daar in dat groene paradijs. Sportfotografie, reportages, mode, culinair, portretten; in de spotlights stonden allemaal foto's die we al kennen uit kranten en tijdschriften.

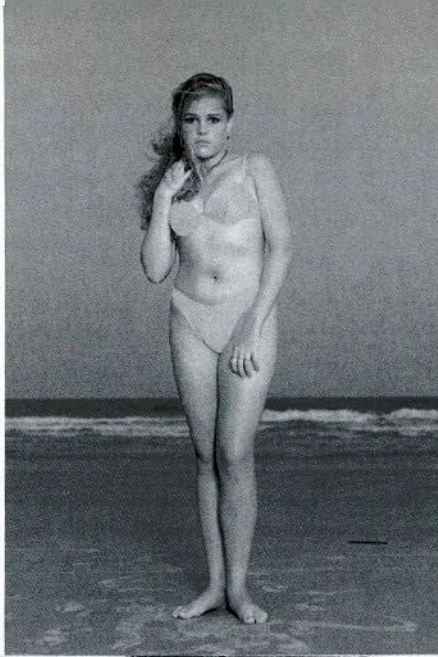
De vraag is alleen of de foto's het aankunnen op zichzelf te staan. Of ze zo ook van waarde en noodzakelijk zijn als ze zonder hun context getoond worden. Want zoals de sigarenman al zei: foto's vertegenwoordigen vaak de waarheid. Kijken naar een schilderij van de Shetland-eilanden is iets heel anders dan een foto van de gebroken en gezonken tanker bij de eilanden, die een schokgolf over de wereld veroorzaakte. Een schilderij heeft niet alleen geen actualiteitswaarde, maar kan bovendien vervalst zijn, het hoeft niet met de werkelijkheid overeen te stemmen.

■ Popfoto's

Juist foto's die behalve actualiteitswaarde nog iets anders te bieden hebben, zijn in een fotofestival meer op hun plaats

*Van boven naar beneden:
Rineke Dijkstra: Voor de kustlijn
Truus van Gog: Paul Bianca
Inez van Lamsweerde: 'Joan'*

dan foto's die eigenlijk als illustratie bij een reportage zijn bedoeld. Maar de meeste foto's in Naarden hielden het midden tussen illustratie en autonoom verhaal.

Een goed voorbeeld daarvan was de popfoto-expositie. Want hoewel de popfoto's een beeld geven van een ster die zijn eigen verhaal heeft, zodat de foto's documentair dus illustratief zijn, zijn de foto's in Naarden toch beelden met een eigen waarde.

Naast elkaar en tegenover elkaar werden de popfotografen Niels van Iperen en Lex van Rossen gezet. Beiden fotografen van het muziektijdschrift Oor. Niels van Iperen is pas 24, maar heeft al een heel eigen stijl. In de catalogus zegt hij over zijn foto's: 'Ik ben op zoek naar sfeer; de sfeer van de band, de sfeer van de muziek. (...) Ik hou van actie in beeld en van kleur. In de doka werk ik veel met kleurvervreemding.'

De doorgewinterde Lex van Rossen laat heel andere beelden zien. Hij zegt daar over: 'Ik hou van helderheid in mijn beelden... Je moet kunnen zien wat er gebeurt - instrumenten, gezichten, een hand, ze moeten zichtbaar zijn, herkenbaar. Mijn foto's zijn vrij stil. (...) Ik wil de muzikant laten zien, het landschap van zijn gezicht. Dat doe ik meestal in zwart-wit.'

Waarheid of verbeelding, die tegenstelling in de fotografie drong zich steeds weer aan mij op. Is een fotograaf het aan zijn medium verplicht de waarheid te laten zien, omdat hij dat met zijn camera nu eenmaal kan? Of mag een fotograaf zijn of haar eigen waarheid vertellen. Ik ben geneigd tot het laatste. Een blik is altijd subjectief. Een knip met de camera dus ook. En als fotografen zich wijden aan die subjectieve vertelling in beelden, komen er de boeiendste foto's uit.

■ Vrouwelijke fotografen

De vijf vrouwen die een groepsexpositie hadden in het Arsenaal, de studio van Jan des Bouvrie, fotograferden beelden

die zij in hun hoofd al eerder geconstrueerd hadden.

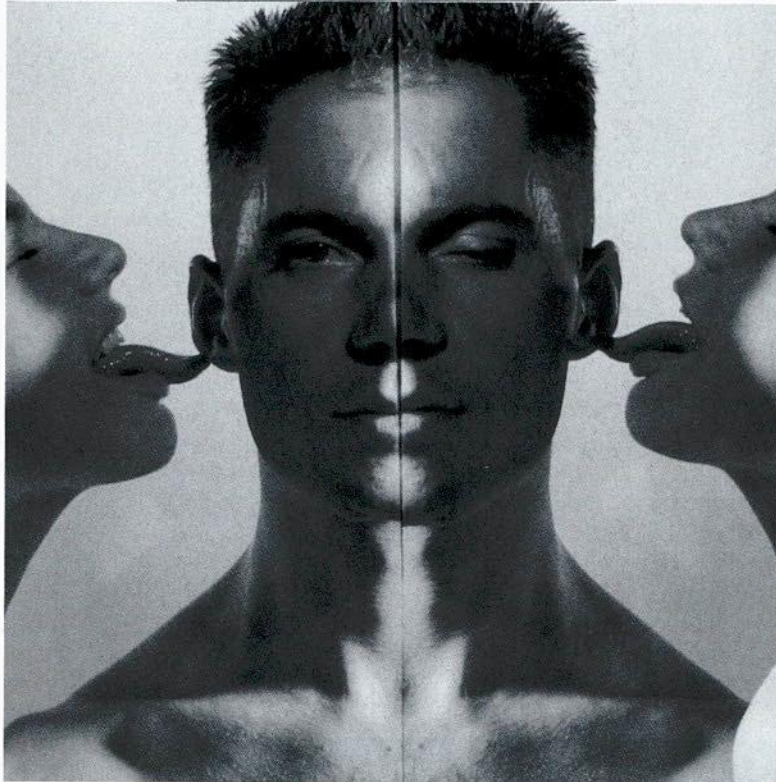
Rineke Dijkstra bijvoorbeeld zette allerlei mensen voor de Poolse kustlijn en fotografeerde ze, naakt en weerloos voor die onverbiddelijke zee, die hen geen bescherming bood. Zij maakte die beelden als wilde ze tot de essentie van de weerloosheid van mensen doordringen.

Truus van Gog voerde het belangrijkste deel van haar werk pas uit na het maken van haar portretten. Ze knipte de negatieven door en drukte één helft van het gezicht andersom af, waarna ze de helften weer aan elkaar monteerde. Het lijkt een spelletje, een traukje, maar het bleek een intrigerend beeld op te leveren van volkomen symmetrische mensen, zoals je ze dus nooit ziet.

Inez van Lamsweerde riep heftige reacties op met Pam, Joan, Britt en Kim, composities van hoofden en geslachtsdelen van etalagepoppen en echte vrouwenlichamen. Het leverde een schokkend beeld op van de uitdagende ontoegankelijkheid en anonimiteit van het seksymbool. Mannen roepen bij het zien van de beelden: 'Ah, dit is afschuwelijk!' en rennen erbij weg.

Vrouwen kijken drie keer en nog een keer en voelen zich begrepen. Het is Van Lamsweerde weer gelukt: een uitgesproken beeld waarbij je je in verwarring afvraagt waarom ze het maakt.

Naast solo-exposities, buitenexposities en groepsexposities gaven drie academies voor fotografie een kijkje in de keuken van hun opleiding. Ook al waren hun exposities maar klein, toch bleken ook al daartuit Haarlem, Keulen en Brussel heel verschillend van aard. Zo streng zwart-wit Keulen, zo voorzichtig is de keurig opgebouwde opleiding van Haarlem (zwart-wit in het eerste jaar, portretten in het tweede jaar, geënsceneerde fotografie in het derde jaar), en zo vrij en gedurfd zijn de beelden uit Brussel. Wie de verbeelding aan de macht wil hebben in zijn/haar camera, moet dus emigreren naar België.

Sabine Funneman

SHINE Boys (BMG/Ariola)

De trots van de Amsterdamse gitaarschool, Fatal Flowers, viel in 1990 uiteen, maar de bandleden hingen geen van allen hun instrument aan de wilgen. Frontman Richard Janssen bombardeerde het voormalige Flower-oefenhok tot zijn persoonlijke speeltuintje en ging vol frisse moed aan het songschrijven. Dat verliep onbevangen en voorspoedig en binnen de kortste keren had hij genoeg voor een complete plaat. Geschikte muzikanten waren moeilijker te vinden, vandaar dat Janssen in eerste instantie geen vaste band om zich heen verzamelde.

Shine's debuut is een solo-project met gastmuzikanten. En verrassende. Neem het slotnummer *Rock And Roll* waarop ex-Fatal Flowers-leden Henk Jonkers, Geert de Groot (tegenwoordig Claw Boys Claw) en Rene van Barneveld (tegenwoordig Urban Dance Squad) een stukje meespelen.

De geest van Fatal Flowers waart sowieso op Boys rond en dat is niet zo vreemd. Richard was in die band de belangrijkste leverancier van songs en hij heeft natuurlijk zijn eigen stijl. Toch probeert Janssen, die zelf op alle nummers gitaar, bas en vocalen voor zijn rekening neemt, met Shine een stap verder te gaan. Het contrast tussen uitbundig, zoals in *Promised Land*, en ingetogen, zoals tijdens *She's Alright*, is groter geworden. *Boys* is wederom een gitaar-rockplaat met een voorzichtig funky-

slagje, waarop het stoeien met dynamiek één van de grote troeven is. De lang uitgesponnen nummers *Check It Out* en *Tear It Down* groeien daardoor uit tot de spannendste stukken.

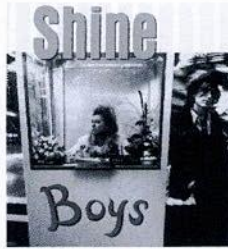
Deze comebackplaat is net geen conceptalbum geworden, maar heeft wel een centraal thema: het verlangen naar avontuur. Wat muziek betreft weet Janssen dat in ieder geval altijd te vinden. Shine is inmiddels een echte band geworden, met Marc de Reus op bas, Marius Schrader op drums en J.B. Meyers samen met R.J. zelf op gitaar. De op en top *Rock And Roll* van *Boys* wordt nu dus ook live gespeeld. *Check It Out!*

THE JACK OF HEARTS

Delilah (Phonogram)

Net als collega Richard Janssen kampt ook zanger/gitarist/songschrijver Fred Kienhuis van The Jack Of Hearts met het verlangen naar avontuur. Dat valt op te maken uit het slotnummer *Wild, Sweet And True* van *Delilah*, de vierde cd van de Amsterdamse band, die zich steeds minder als gitaargroep wenst te profileren. Overigens vreemd om dat te doen op een moment dat de toetsenist is verdwenen en The Jack Of Hearts meer gitaar-georiënteerd is dan ooit tevoren. Daar is overigens niets mis mee, want zoals je van Fred Kienhuis, Kim Snelten (mondharmonica), George Oostdijk (bas) en Kors Eijkelboom (drums) gewend bent, komt de groep voor de dag met een passieplaat die simpelweg onder het kopje rock'n'roll kan worden gerangschikt.

Volgens de biografie van The Jack Of Hearts gaat *Delilah* 'over liefde en bedrog. Over kracht en zwakte. Over man en vrouw. Over leven, overleven en verder leven. Over haar'. Wie zou het mooier kunnen zeggen? Op het instrumentale vlak wordt het gat dat toetsenist Rob van Zandvoort achterliet niet alleen door gitaarpartijen opgevuld, maar ook door mondharmonica-speler Kim Snelten. Die heeft naast zijn rol als solist nu ook die van begeleider op zich genomen. De teksten zijn uit het leven gegrepen. Het is bekend dat simpel taalgebruik en weinig woorden toch veel kunnen zeggen. Kienhuis toont dat bijvoorbeeld aan met het poëtische en aansprekende *I Still Love You*. Ondanks de titel abso-

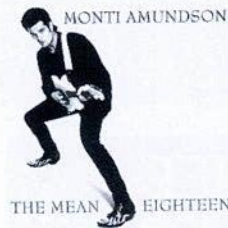

luut geen pathetisch verhaaltje. In *Joey Says* spreidt Kienhuis een stukje zelfkennis ten toon en in het opvallende reggae/rockdeuntje *Can't Do That No More* wordt de woordenstroom aan toaster Raoul Huisden van Inity overgelaten. Het niveau van de tweede en beste Jack Of Hearts-plaat *Blue* wordt net niet gehaald, maar *Delilah* is minstens zo mooi als de titel doet vermoeden.

MONTI AMUNDSON

The Mean Eighteen (Tramp/Munich)

Monti Amundson is een wilde bluesrocker uit het Amerikaanse Portland, die zijn geluk sinds een jaar in Europa zoekt. Met opwindende concerten wist hij de aandacht op zich te vestigen en hij bedacht zich wel twee keer voordat hij 'nee' zei tegen een aanbieding om een cd uit te brengen, zoals hij in Amerika altijd deed. *The Mean Eighteen* werd in Oregon opgenomen, maar alleen in Europa uitgebracht. Monti noemt zijn muziek 'hardrockin' blues en hij lacht terecht om alle Europese puristen die vinden dat blanken geen blues kunnen spelen. Als je de eerste - versterkte - Chicago-stadsblues als een kat ziet, dan

is Monti degene die hem op zijn staart trapte. Hij tovert een geweldig vet geluid uit zijn drie Stratocasters en laat je samen met bassiste Debbie Smith en Cory Burden op drums een uur lang op en neer huppelen. Weet je ook weer waarom deze muziek wel een 'jump-blues' wordt genoemd.

Eric Clapton en Jimi Hendrix kregen Monti aan de gitaar, maar zijn stijlvoorbeelden zijn Stevie Ray Vaughan en Johnny Winter. En hij doet niet voor ze onder. Op het vocale gebied is hij ze zelfs de baas, want niemand grauwet, snauwt, knauwt of produceert jankende hoge uithalen zoals hij. Tijdens beluistering van songs als *Purple Heart*, *Big Block Rock* en *Sin No More Blues* denk je aan rokerige kroegen waarin serveersters met enorme boezems al zigzaggend tussen de wekelijkse weekend-vechtpartij van het plaatselijke bikers-legioen hun klanten bedienen met flinke potten bier. En dat terwijl de blonde spetters voor de deur op de uitgestalde Harley's zitten te wachten. 'I'm a rock'n'roller with a bad attitude/Baby can't you see/Everybody wants to party with me' draagt Monti in *Lesson Or Two* zijn steentje aan dat image bij.

De laatste zes nummers zijn in september '91 live opgenomen tijdens een bluesfestival in Key Largo en zijn qua sound iets minder ruig. Maar als geheel blijft deze debuutplaat probleemloos overeind. Monti Amundson toont zich een rocker met hart voor de zaak.

Marco van Nek

KRITERIA

De aanslag van de Rode Khmer op de Nederlandse mariniers in Cambodja heeft op tragische wijze nog eens de aandacht gevestigd op het feit dat vredesoperaties niet per definitie vreedzaam behoeven te verlopen.

VN-vredesoperaties, ook als het alleen maar om vredeshandhaving gaat en niet om vredesafdwinging, kunnen slachtoffers eisen en de vraag is of van tevoren voldoende doordacht is hoe hoog de prijs mag zijn, gezien het doel dat gediend wordt en de waarde die Nederland aan dat betreffende doel hecht. De prijs in te betalen mensenlevens is overigens slechts één van de vele criteria die gehanteerd zouden moeten worden als het gaat om het al dan niet inzetten van Nederlandse militairen voor vredesacties. Met name als het acties betreft die - niet welhaast verplichtend op basis van een Veiligheidsraadsbesluit - tot stand komen en onder bevel van de Verenigde Naties worden uitgevoerd.

In de Prioriteitennota van minister Ter Beek worden in feite alleen uitgangspunten gegeven voor de inzet van

Nederlandse militairen elders in de wereld. Zo staat er dat Nederland bereid is tot deelname in internationaal verband aan een breed spectrum van vredebewarende en vredeafdwingende activiteiten. Die inzet moet dan in internationaal kader van de VN, de NAVO, de WEU, de CVSE of ad-hoc coalities geschieden. De hoogste prioriteit blijft uiteraard de verdediging van het Nederlands en het bondgenootschappelijk grondgebied en in beginsel moeten alle parate eenheden van de Nederlandse krijgsmacht voor internationale vredesacties beschikbaar zijn, met name voor actie in Europa - het CVSE-gebied - maar ook daarbuiten.

De Adviescommissie voor Vrede en Veiligheid heeft enkele suggesties gedaan met betrekking tot concreter maatstaven die aangelegd zouden kunnen worden als het gaat om al dan niet inzetten van de Nederlandse krijgsmacht elders in de wereld.

Zo moet men zich volgens de commissie afvragen wat het gezag is van de club die tot actie besluit en de actie uitvoert. Is dat de VN of zijn het een paar staten die, al dan niet in het kader van de VN, de vrede elders in de wereld desnoods met geweld willen dienen?

Gaat het om een flagrante schending van de internationale rechtsorde of een grootschalige schending van de mensenrechten of is het allemaal niet zo duidelijk? Is de resolutie van de Veiligheidsraad, waarop men zich baseert eenduidig of is die voor meerderlei uitleg vatbaar?

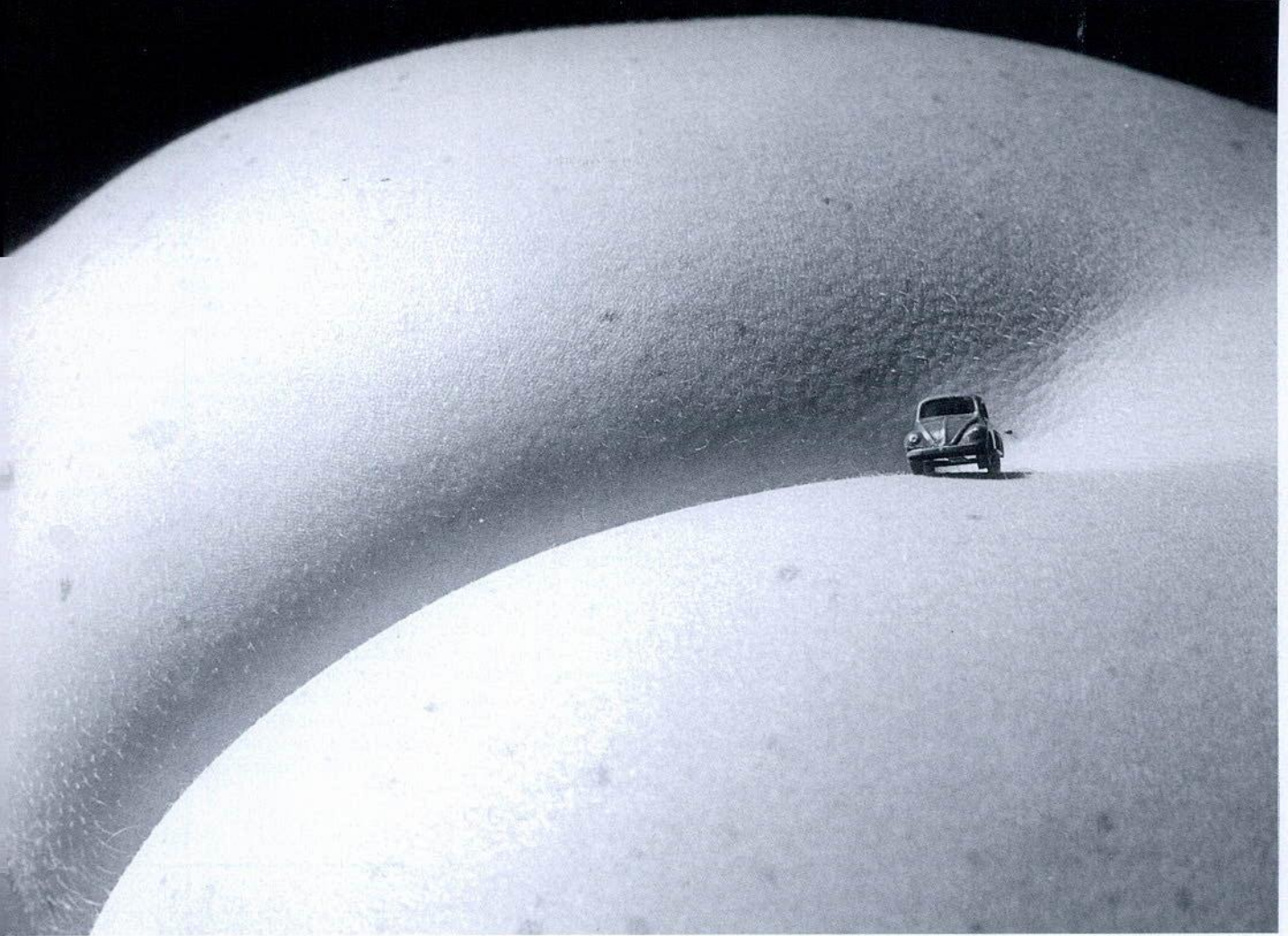
Worden Nederlandse belangen getroffen en overigens wat is een Nederlands belang? Is bijvoorbeeld een oplossing van de problematiek in Cambodja óók een Nederlands belang - een veiligheidsbelang en of een economisch belang - of is het alleen een belang voor de mensen in Cambodja en voor de regio aldaar? Hoe zwaar weegt een eventueel Nederlands belang en hoe waarschijnlijk zijn Nederlandse verliezen?

Hoe aanvaardbaar is het risico dat men mogelijk loopt bij de voorgenomen vredesacties? Is er wel een duidelijk politiek plan dat met militaire middelen gediend wordt of stelt men de Nederlandse levens in de waagschaal voor een operatie die uiteindelijk toch op niets uitdraait?

Daarbij moet ook nog overwogen worden in hoeverre de Nederlandse publieke opinie een bepaalde actie ondersteunt. Het gaat om criteria die in een nieuw defensiebeleid thuis horen. Hoewel het moeilijk is een echt defensiebeleid te formuleren in de huidige onoverzichtelijke wereld, zullen we met nieuwe criteria in elk geval een steviger bouwsteen kunnen leveren voor een defensiebeleid dat de contouren van een applausmachine voor VN en VS eindelijk overstijgt.

Leon Wecke

KORTSLUITING

Hij wil niet meer met confessionele geestelijk verzorgers praten. Het is dan elke keer weer hetzelfde liedje. Ze zijn niet in staat hem een acceptabel antwoord te geven op de door hem gestelde vragen: hoe om te gaan met het leed van de wereld, hoe je je schuld daarover kunt inlossen en niet in aanmerking zal komen voor Gods wraak. En zo heeft hij al vele gu-ers versleten. Zijn laatste geestelijk verzorger was ik. Ook ik had voor hem niet, in ieder geval nog niet, het juiste antwoord. De tijd om een antwoord te vinden bleek bovendien te kort. Kon op zijn vragen een voor hem acceptabel antwoord gevonden worden? Waarom stelt een mens zulke vragen?

Al vijftien jaar lang is zijn leven een diep ongelukkig zijn. Vijftien jaar geleden is hij plotseling gek geworden en is zich daarvan altijd bewust gebleven. Hij volgde twee universitaire studies: geschiedenis en architectuur. Geschiedenis liet hij na twee jaar voor wat het was en naar het zich liet aanzien zou hij zijn laatste studie-

jaar architectuur schitterend afsluiten. Hij haalde het niet. Op een rustige doorde-weekse avond sloeg het opeens toe. Donderslag bij heldere hemel. Hij keek naar het journaal en opeens begon het tv-beeld te veranderen. De beelden begonnen geel te worden en zwollen aan tot een oogverblindend licht. De tv leek dreigend uit elkaar te zullen knallen. Plotseling het geluid van helicopters in zijn hoofd, stemmen die gilden dat alles verloren was. Een veldslag woede in zijn hoofd. Paniek! Toen stierven de geluiden weg en voelde hij zich hartstikke beroerd.

Het begin van een afschuwelijke levensperiode. Inrichting in en uit. Medicijnen die maar beperkt hielpen en waar hij ook ziek van werd. Stemmen in zijn hoofd. Zwerven op straat bij nacht en ontij. En vooral maar nadenken en veel vragen stellen over het leed van de wereld dat op zijn schouders rustte en waar hij niet mee om kon gaan.

Meerdere malen heb ik me afgevraagd hoe je in zo'n conditie het leven kon vol-

houden en dan ook nog zo weinig perspectief. Daar moet je vroeg of laat toch onder bezwijken? Ik vroeg hem dat niet, luisterde zo goed en kwaad als ik kon naar zijn lijden. Nu begrijp ik dat er voor sommige mensen geen enkel goed levensperspectief bestaat. Het goede leven kan niet geleefd worden. Zo'n leven is geen leven en dan kun je beter dood zijn, heb ik meermalen gedacht zonder het te durven uitspreken.

Op een avond krijg ik antwoord op mijn niet hardop uitgesproken vragen. Hij keilde een vuilnisbak door de vergrendelde ramen en dook de vuilnisbak, van vijf hoog, achterna. Hij was op slag dood. Onbeschrijflijke verbijstering en een immens verdriet beving mij. Kon hij niet anders? Hij heeft vijftien jaar lang gezocht naar een goed leven en het niet gevonden, noch volgehouden. Zijn lijden en dood zijn tragisch, maar net zo tragisch is het dat er, tot op de dag van vandaag nog steeds geen mogelijkheid bestaat om op een 'nette' manier het leven te beëindigen wanneer je niet meer in staat bent het goede leven te leven. Is dit dan de wereld waarin wij willen leven en waarin wij anderen dwingen te leven?

Freek Pol

Raadslieden – waar en wie

Bureau	Naam	Telefoon bureau	Telefoon huis
Harderwijk	R.O. (Ronald) Battes	03410-23911, tst. 3116	030-318645
't Harde	L.J.H. (Lex) Beekers	05255-8109	038-212656
Oirschot	I.L. (Immy) Beijer	040-627909/627913	01870-82368
Seedorf	J. (Jacques) van den Blink	09-4942817510, tst. 2285	09-4942848629
Nunspeet	J. (Jan) den Boer	05771-1341, tst. 2492/2498	03210-18934
Rotterdam	K. (Klazien) van Brandwijk-Wiltjer	010-4539911, tst. 341/381	03480-14787
Arnhem	E.Y. (Ellen) Bremer	085-718911, tst. 335	08308-21867
Den Helder	C.C. (Tineke) Dekker-Hundling	02230-52089	02991-3525
Utrecht	M. (Metske) Dekkinga	030-366444/45	033-803142
Steenwijk	A.B. (Adri) van Deurzen	05210-15422, tst. 2643	05220-62273
Den Helder	J. (Joop) Flokstra	02230-56820	072-641080
Seedorf	R.P. (Rob) Geene	09-48917510, tst. 2285	09-4942812470
Den Helder	J.J. (Jaap) Geuze	02230-52089	075-703705
Assen	W.A. (Bart) Hetebrij	05920-58499	05947-13608
Weert	C.H. (Kees) van der Hilst	04950-82811, tst. 702	013-425425
Ede	A.H.T. (Ad) Hornis	08380-81826	030-937808
Harderwijk	I.P. (Irma) Jacobs	03410-23911, tst. 3114/3215	03417-58156
Blomberg	F.G. (Frits) van der Kolk	09-4952358150 of 09-495235509259	09-4952356621
Hohne	B.J.T. (Ben) van der Linden	09-4950514709, tst. 249	09-4950514322
Schaarsbergen	J.J. (Joan) Merens	085-532752 of 532774	085-629745
Utrecht	B.M. (Beernoud) Moojen	030-366444/45	035-234907
Stolzenau	J.G.J. (Jan) Nauts	09-495761704290	09-495761687
Woensdrecht	V.J.B.M. (Vincent) Peeters	01646-92911, tst. 2654	01640-47215
Amersfoort	K.S. (Kees) Roza	033-607051	020-6323785
Nijmegen	P.W.M. (Peter) Samwel	080-276911, tst. 154/196	080-563833
Schaarsbergen	G. (Gerard) Snels	085-533377 of 532774	080-229069
Breda	J.W.F. (Jan) Sulman	076-273341	076-872688
Vught	J.E.M. (José) Verheyen	073-881000, tst. 1564	080-239840
't Harde	G.J. (Gerrit) Vlietstra	05255-8000, tst. 8109/8108	05250-3791
Rotterdam	M.C. (Mart) Vogels	010-4539341/281	033-952099
Hoofdraadsman	W.H. (Wim) Heij	03404-14436	05210-13657
Stafraadsman	F. (Frank) Spoelstra	03404-14436 of 20906	05709-2575
Coornherthuis (raadsman)	M.J. (Marias) van Dorp	03404-14060	035-232142
(raadsvrouw)	C. (Carine) van Hinte	03404-14060	01727-13248
(raadsman)	J.M. (Joost) van Langen	03404-14060	08370-10205
(raadsvrouw)	M. (Marijke) van der Stigchel-Wijngaard	03404-14060	08382-1675

ZIEKTE KENT GRENZEN

Als ik in Zuid-Afrika twintig kilometer verderop had gewoond, was ik nu dood geweest. Dat kwam zo: een paar weken geleden, in Kaapstad, kreeg ik een hevige koorts-aanval 's avonds. De huisarts, die meteen kwam, liet onmiddellijk in een ziekenhuis dichtbij een bed reserveren.

Mijn vriend Gabriel kwam me opzoeken. Een blanke arts die zelf een kliniekje heeft opgezet in Khayelitsha - de enorme zwarte woonwijk bij Kaapstad, die aan alle kanten uitpuilt van de krotten. Gabriel was bezorgd over mijn ziekte. Ik vroeg hem: 'Wat zou er gebeurd zijn, als ik deze koorts-aanval in Khayelitsha had gehad?' Het antwoord kwam zonder aarzelen: 'Dan was je nu dood geweest.'

Ik voelde me veilig en goed verzorgd in mijn kliniek in Claremont, waar nog bedden vrij waren - twintig kilometer van Khayelitsha vandaan. De apartheid is nu afgeschaft - ook in de gezondheidszorg. De staatsziekenhuizen moeten in principe iedereen opnemen, ongeacht de huidskleur. Maar als die vol zijn (en dat zijn ze altijd), dan kan je niet zomaar terecht in een van de vele particuliere ziekenhuizen. Je zult toch eerst moeten aantonen, dat je kunt betalen. Zuid-Afrika heeft geen ziekenfonds; dus een ziekenhuis gaat pas voor je open, als je particulier verzekerd bent of als je gewoon de rekening kunt betalen. Dus officieel is er geen apartheid meer in de Zuidafrikaanse ziekenhuizen en je ziet er dan ook inderdaad wel zwarte patiënten.

■ Behandeling?

Maar hoeveel zwarte zieken gaan er toch nog dood, omdat ze niet worden opgenomen? En ik vroeg me af, hoe zulke patiënten behandeld worden door sommige verpleegsters. Want ik stond paf, toen die aardige blanke verpleegster, die zo bereidwillig iedere keer weer mijn lakens rechte trok en mijn kussen opschudde, opeens woedend uitviel, over 'de zwar-

ten, die niets kunnen zonder ons, de blanken!' Hoe zou dat mens een zwarte patiënt behandelen?

Gabriel maakt ook radioprogramma's vanuit zijn kliniekje in Khayelitsha tussen de krotten. Over gezondheidszorg en hoe je hygiënisch moet proberen te leven in een sloppenwijk, die elke dag aangroeit met 500 nieuwkomers uit de nog armere streken, nog verder weg. Het zendertje staat onder de onderzoekstafel en gezondheidswerkers van de krottenwijk zelf maken de programma's. Het lokale radiostationnetje is illegaal, want zulke voorlichting voor de verpauperde meerderheid van het Zuidafrikaanse volk mag nog steeds niet in Zuid-Afrika. Doodgaan bij gebrek aan medische zorg mag wel...

TEKENING LEN MUNNIK

■ Kansen?

Als ik twintig kilometer verderop had gewoond dan was ik nu dood geweest. Maar toen ik het ziekenhuis weer uitkwam en door de warme zon naar huis liep, besepte ik opeens dat het allemaal nog veel erger is: bij ons om de hoek in Rondebosch zien we dagelijks de straatkinderen rondhangen. Jongens zonder huis, zonder familie, zonder eten en drinken, in gescheurde kleren en lekke schoenen. Zouden die soms wel zo oud kunnen worden als ik nu ben, dank zij de blanke huid, de bankrekening, de verzekering, de goede voorzieningen, de ziekenhuizen, de artsen, de regelmatige maaltijden? Hoe oud worden zulke straatkinderen eigenlijk? Hoe oud zou ik in Zuid-Afrika geworden zijn met een zwarte huid, zonder vast inkomen, zonder regelmatige maaltijden? Ik had vrijwel zeker allang niet meer geleefd.

■ Rechten?

Toch een wonderlijke gedachte! Gelijke rechten in Zuid-Afrika? Gelijke rechten in de wereld? Ach, als je geld hebt, dan heb je vanzelf meer rechten en in elk geval meer kansen. Als je arm bent heb je wel meer kansen op ziekte en dood. Ziekte kent geen grenzen, wordt altijd gezegd; en dat heb ik altijd geloofd. Maar nu weet ik, dat dit niet waar is. In

veel gevallen worden ziektes juist vaak wel tegengehouden aan de grenzen van de welvaart.

Daarbuiten kunnen ze hun gang gaan. De ziektekiemen, de bacteriën, de muggen. Ik had het geluk om binnen die grenzen te wonen. Vandaar dat ik nu weer ben opgeknaapt. Dank u wel!

Karel Roskam

HET MILIEU EN DE RECESSIE

Kiezen we voor je moet toch wát?

Schrik in economenland. De bedrijvigheid in handel en industrie loopt terug. De export is niet naar wens. De investeringen gaan maar mondjesmaat. De kantorenmarkt is ingestort. Trouwe werknemers worden plotseling de fabriekspoort uitgezet, schoolverlaters komen minder snel aan een baan. Door en door Nederlandse bedrijfstakken als de scheepsbouw, het baggerbedrijf en de zeesleperij krijgen nauwelijks orders meer. In de Nederlandse auto- en vliegtuigindustrie is het zo'n beetje uitverkoop en zelfs in de nog jonge bedrijfstak van de informatica zit de klad.

■ Even zelf uitzoeken

Omdat er minder wordt geproduceerd en geconsumeerd, lopen ook de belastinginkomsten terug. Het regent 'tegenvallers' in Den Haag. Tegelijkertijd speelt vanuit de Europese Gemeenschap de eis het financieringstekort bij de overheid terug te brengen. De Staat mag minder lenen. Dat betekent een terugtrekkende overheid aan alle kanten. Wie er voor geld aanklopt, krijgt meestal 'nee' te horen. Subsidies worden steeds verder afgebroken. Jeugdthonken gaan dicht en zieke bejaarden worden nauwelijks meer op de pot geholpen. En er is steeds minder geld voor grootscheepse werkgelegenheidsprojecten. De burgerij en het particuliere bedrijfsleven moeten het maar even zelf uitzoeken.

Recessie heet het verschijnsel. Niet alleen een Nederlands verschijnsel overigens. In de hele Europese Gemeenschap is het raak. En terwijl de economie in Oost-Europa maar heel langzaam uit de prut omhoog komt, vindt er met name in een aantal gebieden buiten Europa een ware economische 'boom' plaats. Vooral in Azië gaat het hard. Japan doorstaat vele economische stormen op het wereldfront. Singapore, Korea en Taiwan zitten al jaren in de lift. En zo

langzamerhand wordt duidelijk dat China volgt. Daar vindt een ware nieuwe economische revolutie plaats, met een groei van 10 tot 12 procent per jaar. Voor sommige analisten is dat wel even schrikken.

■ Weer eens op de schop

Nu groei even niet meer aan de orde is, wordt het eigene van onze economie steeds duidelijker. Jarenlang is 'groei' bijna een automatisme geweest. Anderhalf procent, twee procent, drie procent op jaarbasis. In tien, twintig, dertig jaar soms wel een verdubbeling. Hele bedrijfstakken waren op die groei gericht. Maar zelfs jarenlange koplopers, de computerindustrie, de auto-industrie, hebben het nu moeilijk.

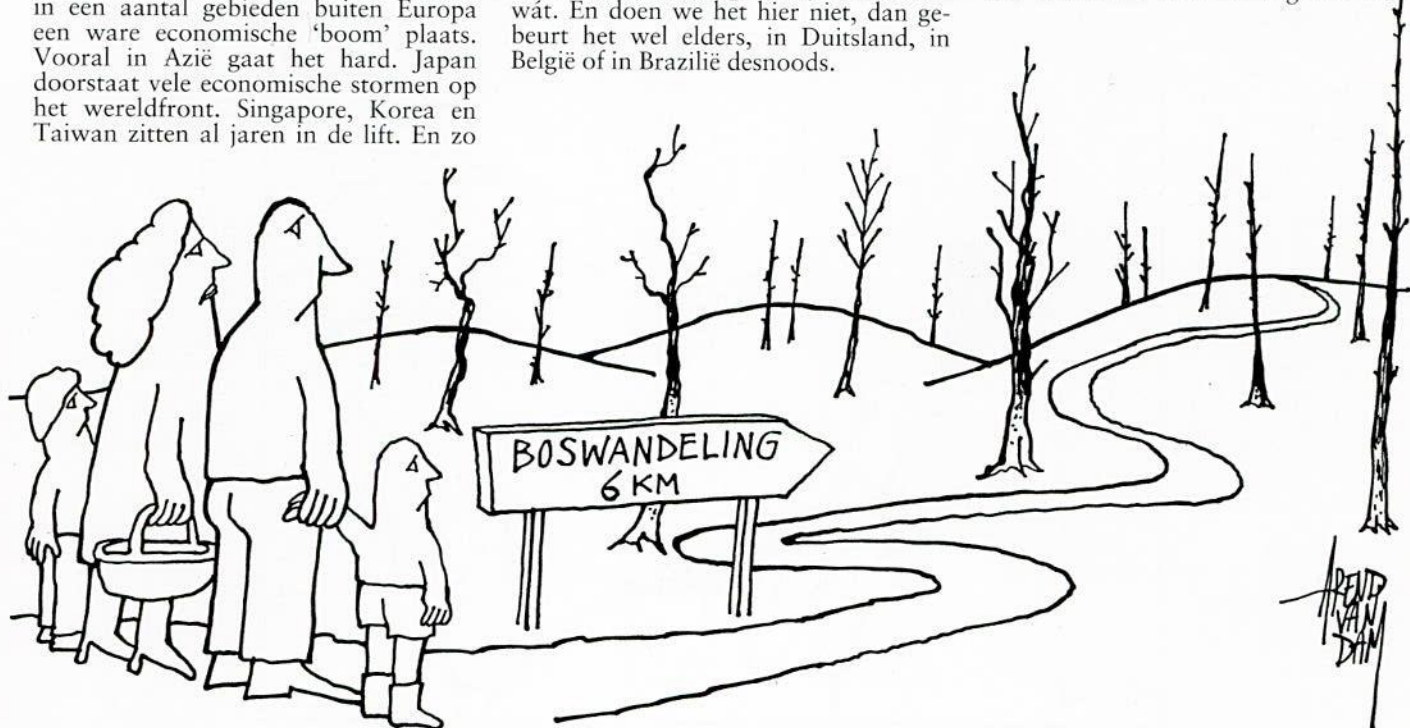
Nu de groei stagneert, komen allerlei plannen om de zaak toch weer verder op te peppen in een ander daglicht te staan. Is het geen dure plicht er weer eens stevig tegenaan te gaan? Moet 'het milieu' wel zo'n grote rol spelen? Je moet toch wát. En doen we het hier niet, dan gebeurt het wel elders, in Duitsland, in België of in Brazilië desnoods.

De voorbeelden van ambitieuze plannen van overheid en bedrijfsleven samen liegen er zo langzamerhand niet om. Nederland moet maar weer eens op de schop, zo lijkt het. Het Milieubeleidsplan, het Natuurbeleidsplan, het idee van een Ecologische Hoofdstructuur lopen gevaar van de tafel te worden geveegd, omdat al dat andere (de economie, de werkgelegenheid, de betalingsbalans) voorgaan. De race om het containervervoer in de Rotterdamse haven in handen te houden is zo'n voorbeeld. De verdere uitbreiding van de Maasvlakte is het ene gevolg, de aanleg van de Betuwe-spoorlijn het andere. Het behoud van de duinen van Voorne en het handhaven van de rust van een rivierengebied, ach ja. Het idee van bijblijven, zo niet de anderen vóór zijn, speelt ook bij Schiphol. Politiek lijkt de zaak al beklonken om de nationale luchthaven echt tot 'mainport' te laten uitgroeien.

Premier Lubbers gaf er hoogstpersoonlijk zijn zegen aan. Allerlei planologische en milieuprocedures worden inmiddels terzijde geschoven. De zaak moet verder. Ook uitbreiding van de aardgaswinning en -opbrengsten in de Waddenzee ligt plotseling wat meer voor de hand. En moeten we de intensieve veehouderij met al haar mest en stank wel zo hard aanpakken? Want juist die levert, samen met evenmin milieuvriendelijke sectoren als de tuinbouw en de bloembollenteelt, heel wat exportopbrengsten op.

■ Welvaart of welzijn?

Het is eigenlijk wel spannend. Welke kant zwaaien we op? Kiezen we voor het idee dat het eigenlijk wel genoeg is geweest? Dat we met elkaar rijk genoeg zijn en dat we het terwille van volgende generaties niet kunnen maken er opnieuw een schepje bovenop te doen? Het milieu als richtsnoer, beheerste groei in een duurzame samenleving als maxi-

mum? Misschien een beetje sober leven, omdat we toch al zoveel hebben?

Of kiezen we toch opnieuw, ondanks twintig, dertig jaar denken over natuur en milieu, voor de teugels los, je moet toch wát? Dat laatste is overigens nooit helemaal weg geweest. Het domineert al vele decennia niet alleen in extreme mate onze cultuur, maar ook ons persoonlijk leven. De samenleving is er vrijwel op geënt. Ons economisch stelsel kan er klaarblijkelijk niet buiten. Ook al levert die groei tegenwoordig steeds minder extra werkgelegenheid op.

Bovendien, 'groei', met name economische groei, betekent een ware aanslag op natuur, milieu en landschap. Het is een fundamentele aanjager voor steeds maar weer nieuw verlies op wat toch steeds meer mensen belangrijk vinden: een gezonde toekomst voor de kinderen, een leefbare woonomgeving, een gezond milieu, het recht van planten en dieren op ook een plaatsje onder de zon.

■ Keuzes maken

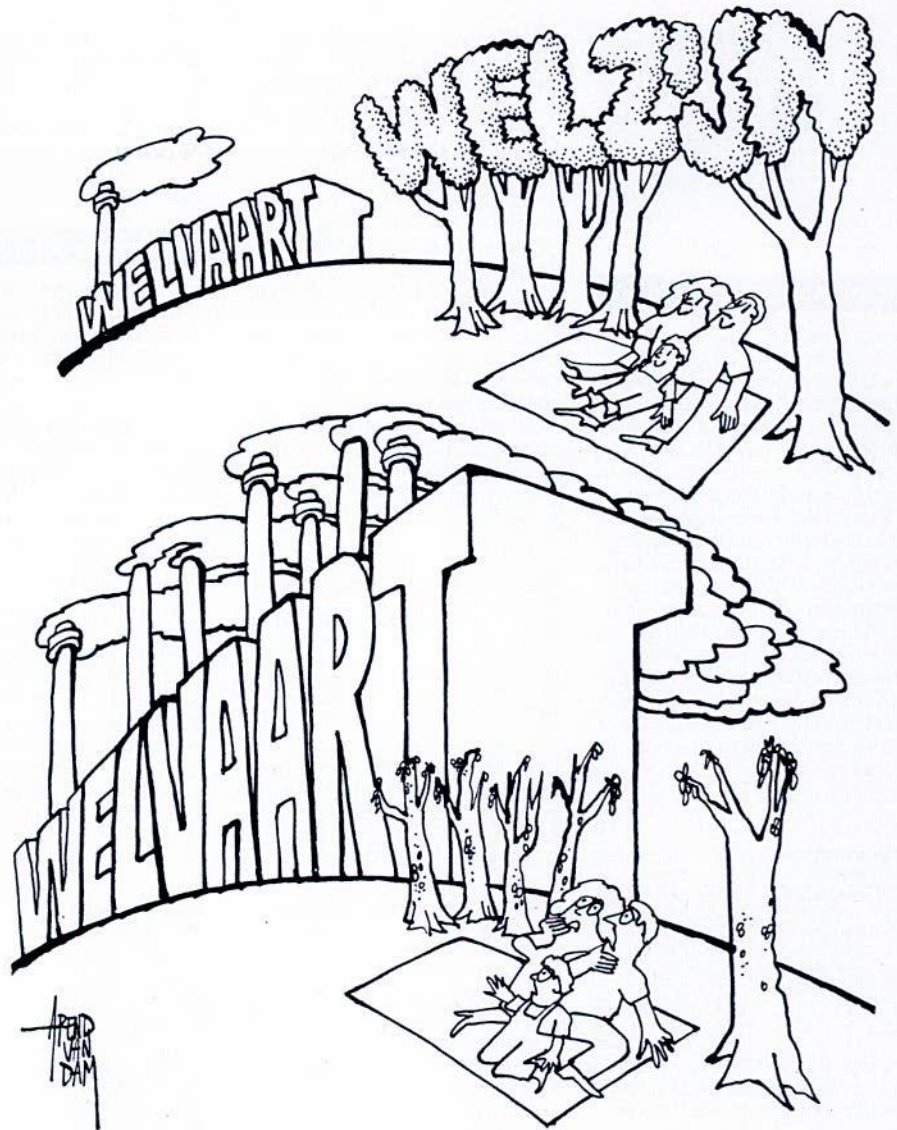
De keuze tussen economie en ecologie, of liever de combinatie, de verzoening ervan. Dit thema zal, vrijwel onvermijdelijk, steeds verder de publieke discussie gaan domineren. Het onderwerp speelt uiteraard al langer, sinds de opkomst van een meer brede milieubeweging in de jaren zestig eigenlijk en zeker na de geruchtmakende uitspraken van de Club van Rome (1972). Het was in feite al gauw duidelijk dat de verdeling van de welvaart op deze wereld er iets mee te maken had. Een deel van de wereld gaat kapot aan een overmaat aan rijkdom, een ander deel aan een overmaat aan armoede. 'Groeï' is niet per definitie verwerpelijik, het is maar net waar en hoe.

De zorgen over de gevolgen van een ongelimiteerde, exponentiële groei hebben zeker geleid tot bezinning, tot maatregelen, tot ingrijpen. Wetenschap en techniek droegen stenen bij om op allerlei gebied verbeteringen aan te brengen. Technische verbeteringen met name: filters, katalysatoren, gescheiden afval, recycling en dergelijke. Zij leverden soms een alibi om in volume gewoon verder te groeien, terwijl in eenheid produkt minder schade aan bijvoorbeeld het milieu werd toegebracht. Zie de driewegkatalysator voor de auto en de bijna stelselmatische uitbreiding van het aantal auto's.

■ Duurzaamheid

Van belang is het uitkomen van het internationaal breed gedragen Brundtland-rapport (Our common future, 1987). Dat rapport sluit groei niet uit, vindt het soms zelfs aanbevelingswaardig, maar stelt wel eisen. Het begrip 'duurzaamheid' kwam tot leven en werd voorzichtig richtsnoer van allerlei vormen van denken en handelen. Zonder dat alles zou de achteruitgang van natuur en milieu nog veel desastreuzer zijn uitgevallen.

Maar niettemin, het idee van 'groei' is zeker nooit weggevallen en beheerst nog bijna onverminderd (vaak letterlijk) het

leven. In de grote economie en in de gelijkse ambitie van de meeste gewone burgers. Onverminderd ligt dan ook de vraag op tafel of we de groei kunnen beheersen. 'Greep op groei'. Het thema van de jaren negentig' is daarom de welgekozen titel van een bundel opstellen over de relatie ecologie/economie. De bundel kwam in april uit en geeft een actueel beeld van de discussies die overal rond dit thema worden gevoerd. Ze kwam tot stand op initiatief van Aktie Strohalm te Utrecht, een natuur- en milieu-organisatie die gewend is verder te kijken dan het eerste het beste nestkastje.

■ Onzekerheid

In 'Greep op groei' geven bekende (Goudswaard, Pen, Nentjes, Opschoor) en minder bekende economen, sociologen en milieubeschermers hun visie op de verhouding economie/ecologie. Veel economie dus in deze bundel, waarbij een aantal auteurs er op wijzen dat al te massieve trendbreuken in het voordeel van natuur en milieu ook zo hun bezwaren hebben (grote onzekerheid, maatschappelijke desintegratie). Maar voor voorzichtig en vooral langzaam ombuigen is eigenlijk geen tijd meer, menen anderen. Het milieu, en in vervolg daarop de natuur, kan verdere groei niet aan.

Groei betekent in hun visie geen verrijking meer maar verarming.

De bundel maakt één zaak duidelijk: gemakkelijke oplossingen zijn niet voorhanden. Onze samenleving, inclusief allerlei gevestigde belangen, laat zich niet zomaar ombuigen. De praktijk van de natuurbescherming laat zien dat incidentele successen vaak niet gedragen worden door een brede algemene onderstroom. Nu het economisch wat tegenzit, blijkt het gevoel voor 'milieu' plotseling toch niet zó groot. Er is een vrij breed gedragen idee dat 'welzijn' mooi is, maar 'welvaart' toch duidelijk belangrijker. Toch, het hemd is nader dan de rok. Zelfs God- en overheidsvrezende burgers langs het mogelijke tracé van de Betuwelijn pikken de aantasting van hun leefmilieu niet meer. En dat zal de met vele oogkleppen voorziene plannemakers richting méér, mooier en sneller toch niet ontgaan.

Frits Maas

'Greep op groei. Het thema van de jaren negentig' (onder redactie van Frank Biesboer). Uitgave Aktie Strohalm/Jan van Arkel. ISBN 90-6224-282-0. Prijs f 45,-. Telefonische bestellingen via Uitgeverij Jan van Arkel, 030-731840.

Emancipatie en overspel

Onder deze titel verscheen dit voorjaar bij Van Gennep een bundeling van de belangrijkste lezingen in de laatste jaren van de feministische schrijfster Anja Meulenbelt. Sommige zijn eerder - voornamelijk in het maandblad 'Opzij' - gepubliceerd geweest. Er lopen twee rode draden door het geheel: een terugblik op de recente ontwikkelingen van het feminisme en een eigenzinnige visie op een scala van menselijke betrekkingen. Bij dat laatste moeten we denken aan onder meer die tussen vrouwen onderling, tussen hoerders, hoerlenopers en echtgenotes, tussen oude en nieuwe feministes en oude en nieuwe moeders.

Emancipatie en overspel

Ontroerend/infamant/
moderne moederschap/
rivaliteit/
mensen als lustobject,
als hoerlenopers,
als deelden en sloddeffers

Aan de orde komen o.a. verliefdheid, de man als lustobject, rivaliteit, overspel en passie op leeftijd.

De lezingen of opstellen, zoals de schrijfster ze noemt, zijn op een vlotte en amusante wijze geschreven, waar iedere vrouw, maar ook man, zeker herkenning op zal hebben. Het feminisme roept voornamelijk bij mannen weerstand op. Voor veel van hen gaat er iets bedreigends vanuit: 'mannenhaters'. Wanneer je deze bundel leest kan het niet anders dan dat dat beeld bijgesteld zal moeten worden. Zelf vind ik deze bundel een aanrader voor allen die meer over de denkbeelden van het feminisme willen weten en een levendige discussie niet uit de weg gaan of die juist willen beginnen. **Anja Meulenbelt: Emancipatie en overspel.** Van Gennep, Amsterdam 1993. 176 blz. f 29,50. (EK)

Innerlijke schaduw (1)

Ieder mens bezit een persoonlijke schaduw (het begrip stamt uit de dieptepsychologie van C.G. Jung) en die komt hij/zij tegen ook! Dagelijks zelfs, gewoon in vaak onverklaarbare gevoelens van woede, jaloezie, schaamte of hebzucht. Of meer indirect, bijv. in een hang naar griezelfilms, misdaadverhalen of geweldseries op tv. Of ook in een onberedeneerde hekel aan bepaalde men-

sen, die we karaktertrekken toedichten, welke we liever niet in onszelf willen (h)erken. Toch bevat die schaduw niet alleen negatieve emoties, maar ook de nog niet ontwikkelde kanten van onszelf. Want waar schaduw is, is ook licht. Zo kennen we ook, naast die hekel aan sommige mensen, een grenzeloze bewondering voor andere mensen, bij wie we mogelijk een goede eigenschap 'uitbesteden', die we eigenlijk bij onszelf te weinig tot leven brengen. En daar zit nu precies de boeiende uitdaging: voor wie het leven beschouwt als een mogelijkheid om geestelijk te groeien, biedt de ontmoeting met de eigen schaduw grote kansen.

Er is nog iets: buiten ieders persoonlijke schaduw bezitten ook groepen en naties een zogenoemde collectieve schaduw, waaruit zaken als racisme, denken in zondebokken en vijandsbeelden, onderdrukking en oorlog kunnen voortkomen. Om daaraan effectief te kunnen werken, zullen we de moed moeten opbrengen om die duistere, onderdrukte kant van onszelf onder ogen te zien. Overigens betekent dat heus niet alleen kommer en kwel, maar kan 'schaduwwerk' je ook af en toe behoorlijk emotioneel opluchten of zelfs bevrijdend doen lachen door verkregen inzicht in (de werkelijke motieven van) je eigen handelen. Een goede hulp voor wie hiermee aan de slag wil is de onlangs bij Servire verschenen vertaling (door Aleid Swieringa) van een Amerikaanse artikelenbundel 'Ontmoeting met je schaduw', geredigeerd door Conny Zweig en Jeremiah Abrams. De bundel bestaat uit tien delen (elk met een inleiding), waarin 61 artikelen van bijna 60 auteurs zijn opgenomen. Naast wat ik hiervoor al aan dit boek ontleende, kan ik - wegens plaatsgebrek - slechts met steekwoorden nog iets meer van de zeer gevarieerde inhoud aanduiden. Het gaat o.a. over: het ontstaan van de schaduw; de schaduw in geschiedenis en literatuur, in het dagelijks leven, in werk, in religie en spiritualiteit, in de politiek en in therapie, verhalen en dromen; schaduwpatronen die we aantreffen in onszelf, in ouders, broers en zusters, kinderen, huwelijk en liefdesrelaties; weerspiegelingen van schaduw in ons lichaam, in ziekte, seksualiteit en nog veel meer. Kortom, een dik en niet altijd gemakkelijk boek, maar wel een uitdaging, want 'Wie werkt aan zijn schaduw heeft een begin gemaakt met het 'helen' van zichzelf' of, zoals Gandhi al zei: 'De

enige duivels in de wereld zijn die welke huizen in ons eigen hart. Daar moet de strijd gestreden worden.'

Conny Zweig en Jeremiah Abrams (red.): Ontmoeting met je schaduw. Servire, Cothen 1993. 480 blz. f 59,- (FS)

Innerlijke schaduw (2)

In juni '92 besprak ik hier 'De Wildeman' van Robert Bly, over de schaduwkant in het bestaan van mannen aan de hand van het gelijknamige sprookje van de gebroeders Grimm. In zijn pas verschenen 'Een boekje over de Schaduw' pleit deze Amerikaanse dichter ervoor om de schaduw niet te blijven zien als een negatieve kant die moet worden onderdrukt, maar deze juist volledig op te nemen en te aanvaarden. Met zijn vier essays (waarvan er één ook in 'Ontmoeting met je schaduw' staat) en een interview met redacteur William Booth met Robert Bly vormt dit beknopte boekje een heldere 'handleiding' voor wie zoekt naar innerlijke groei. Bly's verkenningen van de schaduw in het menselijk gedrag - en in de wereldliteratuur, o.a. Wallace Stevens, Joseph Conrad, Mark Twain en natuurlijk

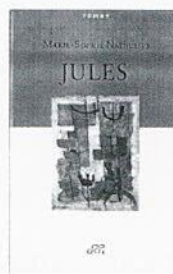
Robert Louis Stevenson met zijn 'Dr. Jekyll en Mr. Hyde' - bevat namelijk meer poëzie en verhaal dan psychologische uiteenzettingen. Zo laat hij bijv. zien hoe je kunt leren, in fasen, je eigen schaduw 'op te eten'. Een proces dat ook Churchill niet vreemd was, getuige diens uitspraak: *Ik heb veel van mijn eigen woorden moeten inslikken en ik vond het een bijzonder voedzaam dieet.*

Gevoel voor humor blijkt ook hier mooi meegenomen bij het werken aan je schaduw! **Robert Bly: Een boekje over de Schaduw.** De Haan/Unieboek, Houten 1993. 93 blz. f 19,90. (FS)

Illusies over liefde

Met dit kopje kan wel het hoofdthema worden aangeduid in het oeuvre van Marie-Sophie Nathusius, één der grand old ladies van de Nederlandse literatuur. Dat geldt vanaf haar debuut met de novelle 'De partner' in 1954 - ze was toen 48 jaar - tot haar onlangs uitgekomen veertiende boek, de roman 'Jules'. Nathusius, die in 1906 in Amsterdam werd geboren in een Duits-joods gezin, volgde balletopleidingen in Zürich en Berlijn en schakelde in 1929 van een

danscarrière over op toneel. Ze huwde met de acteur Jan Teulings, gaf het toneel op voor haar gezin, maar pakte later het schrijven weer op, dat ze van jongs af aan had gedaan (zonder te publiceren). Haar werk kreeg goede kritieken, zo ook weer de in 1991 verschenen roman 'Slappende Zwanen' (bij uitg. An Dekker, thans VITA), een prachtige en ontroerende beschrijving van een groeiende liefdesrelatie tussen twee oudere mensen. In 'Jules' staat in feite Julius Meyer centraal (ook al is hij overleden na een auto-ongeval),

omdat de werkelijke hoofdpersonen er geen van allen in slagen afstand te nemen van hun liefde voor hem. Sterker nog, nieuwe liefdes- en vriendschapsrelaties, ook onderling, kunnen niet echt tot bloei komen vanwege de immer aanwezige schim van Jules. Zowel Germaine, zijn vrouw, als Monica, hun dochter, hebben een relatie met de kunsthandelaar Gerard, Jules' werkgever en beste vriend. En Jules zelf? Reed hij zich dood, omdat Gerard - van wie hij wellicht het meest hield - hem niet als gelijkwaardig compagnon in de zaak wilde? Het blijven raadsels, maar de subtiele uitbeelding van deze complexe relaties (plus nog een paar mislukkende van Monica er tussendoor) zijn weer fascinerend.

Marie-Sophie Nathusius: Jules. VITA, Amsterdam 1993. 133 blz. f 25,50. (FS)

Mysterieuze zoektocht

Van Gennep bracht dit voorjaar 'De matroos uit Gibraltar' uit, een vertaling (door Marianne Kaas) van een roman van Marguerite Duras, al hun tiende vertaling sinds 1985. Een man van 32, ruim acht jaar werkzaam op de afdeling burgerlijke stand van het Franse ministerie van Koloniën in Vichy, is op vakantie in Italië. Staande voor 'De verkondiging' in het San Marco-museum in Florence, hoort hij zichzelf, tot grote schrik van zijn vrouw en de andere toeristen, plotseling uitroepen: 'De burgerlijke stand, dat is nu voorbij'. Spoorlags reist hij vervolgens naar het dorpje Rocca aan de monding van de Magra en besluit definitief met huwelijk en ambtenarenbestaan te breken. Weldra ontmoet hij Anna, de bloedmooie en steenrijke eigenaresse van het voor de kust gelegen jacht Gibraltar. Het vreemde verhaal dat rond de he-

le Middellandse Zee over deze vrije vrouw de ronde doet was hem al ter ore gekomen. Zoals vele mannen vóór hem neemt ze hem aan boord om mee op zoek te gaan naar een vroegere geliefde, de matroos uit Gibraltar. Moeizaam krijgt hij tijdens hun zoektocht beetje bij beetje de details te horen over Anna's minnaar, een uit het Vreemdelingenlegioen ontsnapte, 20-jarige moordenaar van een Amerikaans grootindustriële in Parijs.

Marguerite Duras
De matroos uit Gibraltar

Maar zo simpel als het in deze paar zinnen lijkt, is het verhaal bij Duras natuurlijk niet. Over de groeiende liefde tussen deze twee mensen en over hun belevenissen, tot diep in Afrika, verklap ik verder niets. Evenmin of ze de matroos vinden. Duras-fans hoef ik deze prachtige roman (een 'vroeg' uit 1952) niet meer aan te bevelen, maar zij die meenden niet van haar werk te houden zouden nu wel eens 'bekeerd' kunnen worden. Laat ik er alleen nog aan toevoegen dat het hier goed te merken is, dat Duras zich altijd een groot bewonderaarster van Hemingway heeft getoond. Marguerite Duras: De matroos uit Gibraltar. Van Gennep, Amsterdam 1993. 356 blz. f 48,50. (FS)

Schrijven tegen de pijn

In amper twintig jaar heeft Astrid Roemer al een respectabel literair oeuvre geschapen (zo'n dertig titels): gedichten, novellen, romans, verhalen, columns, toneelstukken, hoorspelen en een langspeelplaat. Vorig jaar bracht In de Knipscheer haar verzamelde novellen uit onder de titel 'De wereld heeft gezicht

verloren'. In april jl. volgde de eerste bundeling van Roemers verspreide verhalen, getiteld 'Niets wat pijn doet'. De verhalen werden geschreven tussen 1985 en 1992 en meest eerder gepubliceerd in gelegenhedenuitgaven of themanummers van tijdschriften (een 'verantwoording' ontbreekt).

In een nawoord zet Roemer de voorwaarden uiteen waaronder haar schrijven plaatsvindt. Al eerder heeft ze dan, in een dagboeknotitie (pag. 150), verteld 'waar ik mijn moed om te publiceren aan sterk: schrijven tegen het aanvaarden van pijn. Helaas, niets wat pijn doet maakt gelukkig, terwijl alles wat gelukkig maakt pijn kan doen.'

De verhalen in de bundel zijn zeer gevarieerd, van pure fictie tot commentaren en dagboek-aantekeningen, spelend in Suriname of Nederland en met heel verschillende hoofdrolspelers. De belangrijkste overeenkomst ligt evenwel in Roemers taalgebruik en toonzetting: haar bijzondere gave om een heel zintuiglijke, welhaast lichamelijke benadering van de werkelijkheid in woorden te vangen. De kunst om buiten en binnen, natuur en gevoel vloeiend te verbinden.

Astrid Roemer

Misschien gebeurt dat wel het mooist in het laatste verhaal, 'Nazomerzon', over een fietsvakantie door de Franse Ardennen. Astrid Roemer: Niets wat pijn doet. In de Knipscheer, Amsterdam 1993. 223 blz. f 29,50. (FS)

Terugkeer der doden

Precies een jaar geleden eindigde ik een bespreking van de meestertelijke roman 'Melancholische

dwaalwegen' van W.G. Sebald (Wertach 1944, sinds 1970 hoogleraar aan de universiteit van Norwich) met de woorden: 'niet makkelijk maar machtig mooi!' Onlangs verscheen de vertaling (door Ria van Hengel) van Sebalds tweede boek 'De emigrés', vier geïllustreerde verhalen. Het is begrijpelijker en bijna nóg mooier. Althans op mij hebben deze verhalen een diepe indruk gemaakt. Ze zijn stuk voor stuk een vermenging van Sebalds herinneringen aan met een poging tot reconstructie van de levensloop van een Joods familielid.

W.G. Sebald
De emigrés

De vier emigranten zijn ieder hun ondraaglijk geworden omgeving in Litouwen of Duitsland ontvlucht, maar kunnen ook in Frankrijk, Engeland of Amerika hun treurige herinneringen niet ontlopen en worden ongeneeslijk depressief of maken een eind aan hun leven. In het laatste (en langste) verhaal, over de in Manchester werkende kunstschilder Max Aurach, vond ik vooral ook diens vertelling over het leven van zijn ouders tussen de beide wereldoorlogen indrukwekkend. In het bijzonder Sebalds weergave van de dagboek-aantekeningen van Lisa Aurach (met zo'n 30 pagina's een verhaal in het verhaal) is heel ontroerend. En wiens gedachten zouden niet afdwalen naar de huidige gebeurtenissen in Duitsland, als Sebald Max Aurach laat zeggen: 'Er bestaat noch een verleden noch een toekomst. In elk geval niet voor mij. De fragmentarische herinneringsbeelden waardoor ik word geteisterd, hebben het karakter van dwangvoorstellingen. Als ik aan Duitsland denk, lijkt het mij iets waanzinnigs in mijn hoofd. En waarschijnlijk uit vrees dat ik dit waanzinnige bevestigd zou vinden, ben ik nooit meer in Duitsland geweest.' Hoe de sociaal-politieke gebeurtenissen in een land levenslang diepe sporen in een mens, en zelfs in enkele generaties van mensen, kunnen nalaten is zelden zo indringend en gevoelig tot uitdrukking gebracht als in 'De emigrés' van Sebald. W.G. Sebald: De emigrés. Van Gennep, Amsterdam 1993. 228 blz. geïll. f 38,50. (FS)

Het land van GOS

'De werkloosheid zal enorme problemen stellen. Nu zijn de mensen nog bang. Straks worden ze boos. Ik voorspel een golf van geweld. (...)Ja, het land van GOS is doodziek.'

Zo besluit Dirk Tieleman na een paar honderd pagina's zijn reportage van een reis door het zuidoosten van het nieuwe Gemeenbest van Onafhankelijke Staten, neergelegd in 'Het land van GOS, Notities van een motorrijder'. Een bijzonder boeiend maar niet blij-stemmend verslag van een 12.000 km-tocht, van 22 mei tot 16 juli 1992, vanuit Pakistan door de Centraal-Aziatische moslimrepublieken Kirgistan, Oezbekistan en Kazakstan en door Siberië naar de havenstad Vladivostok. Dirk Tieleman (1940) was 22 jaar radiojournalist bij de BRN. Sinds vier jaar maakt hij tv-reportages; zijn documentaire 'Koerden in de kou' (1992) kreeg twee prijzen in Cannes. Op zijn tocht met drie zware BMW-motoren werd hij vergezeld door een cameraman, een geluidsmans, een assistent en een Russische tolk.

In Oezbekistan (20 miljoen inwoners), dat door de voormalige Sowjetunie in 75 jaar is gekoloniseerd tot een monocultuur van katoenplantages, constateren ze een bedreigende opmars van het islamitisch fundamentalisme. Kazakstan (vijf keer Frankrijk, 17 miljoen inwoners waarvan 6 miljoen Russen) is het land van de onafzienbare steppen met een oorspronkelijke nomadenbevolking, dat de graanschuur van de SU moest worden. Het werd echter de vuilnisbelt en de schroothoop (tussen 1949 en 1989 ruim 500 atoomproeven in Koertsjotov) en met zijn meer dan honderd nationaliteiten is het een kruisvat voor etnische onlusten.

Siberië (zo groot als de VS plus de helft van Canada) bezit 'de rijkste bodemschatten ter wereld aan steenkool, olie, gas en edele metalen.' Het wil zich zo snel mogelijk aan de Russische kolonisatie ontworstelen, maar weet nauwelijks hoe, gehinderd door een uiterst krakkemikkige infrastructuur en een gigantische werkloosheid en inflatie. En daarmee zijn we terug bij de sombere conclusie, geciteerd aan het begin.

Met deze te beknopte samenvatting doe ik dit zéér interessante boek schromelijk tekort. Wie het gaat lezen zal dat zeker beamen. Doe maar!

Dirk Tieleman: Het land van GOS. Hadewych, Antwerpen/Baarn 1993. 200 blz. geïll. (41 foto's). f 29,90. (FS)

Erika Krijt
Frank Spoelstra

CORK

MAAR DENK EENS AAN
HET AFSCHRIK WEKKENDE
EFFECT DAT ZON PIT BULL
OP DE VIJAND ZAL HEBBEN!

WILCO
STAMPING